

Mikro-geopolitika i održivi razvoj Like: studija slučaja Grada Gospića

Suknaić, Ivan

Master's thesis / Diplomski rad

2018

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, The Faculty of Political Science / Sveučilište u Zagrebu, Fakultet političkih znanosti**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:114:738597>

Rights / Prava: [Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International/Imenovanje-Nekomercijalno-Bez prerada 4.0 međunarodna](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-06-28**

Repository / Repozitorij:

[FPSZG repository - master's thesis of students of political science and journalism / postgraduate specialist studies / dissertations](#)

Sveučilište u Zagrebu

Fakultet političkih znanosti

Diplomski studij politologije

Ivan Suknaić

**MIKRO-GEOPOLITIKA I ODRŽIVI
RAZVOJ LIKE: STUDIJA SLUČAJA GRADA
GOSPIĆA**

DIPLOMSKI RAD

Zagreb, 2018.

Sveučilište u Zagrebu

Fakultet političkih znanosti

Diplomski studij politologije

**MIKRO-GEOPOLITIKA I ODRŽIVI
RAZVOJ LIKE: STUDIJA SLUČAJA GRADA
GOSPIĆA**

DIPLOMSKI RAD

Mentorica: doc.dr.sc., Marta Zorko

Student: Ivan Suknaić

Zagreb

Rujan 2018

Izjavljujem da sam diplomski rad (Mikro-geopolitika i održivi razvoj Like: Studija slučaja grada Gospića), koji sam predao na ocjenu mentorici (doc.dr.sc. Marti Zorko), napisao samostalno i da je u potpunosti riječ o mojem autorskom radu. Također, izjavljujem da dotični rad nije objavljen ni korišten u svrhe ispunjenja nastavnih obaveza na ovom ili nekom drugom učilištu, te da na temelju njega nisam stekao ECTS-bodove.

Nadalje, izjavljujem da sam u radu poštivao etička pravila znanstvenog i akademskog rada, a posebno članke 16-19. Etičkoga kodeksa Sveučilišta u Zagrebu.

Ivan Suknaić

Mojim dragim roditeljima, Petru i Katici, koji su mi omogućili školovanje i svoj zajednički život podredili mojoj boljoj budućnosti.

Sadržaj:

Uvod	1
Metodologija rada.....	5
Mikro-geopolitika i održivi razvoj	7
Održivi razvoj.....	9
Mikro-geopolitika i održivi razvoj	11
Geopolitički položaj Like	12
Povijesni razvoj regije i geopolitički pravci interesa.....	14
Domovinski rat i velikosrpska agresija na Republiku Hrvatsku.....	27
Održivi razvoj i mikro-geopolitika Like u današnje doba	29
Studija slučaja grada Gospića.....	37
Zaključak	42
Literatura	44
Sažetak.....	46
Abstract.....	47

Uvod

Ovaj rad problematizirat će pitanje održivog razvoja Like u kontekstu geopolitike. Tema je izrazito aktualna zbog problema negativnih populacijskih trendova u Republici Hrvatskoj kao što su iseljavanje stanovništva, njegovo izumiranje te ekonomska nerazvijenost uz koju je usko vezan problem socio-ekonomskog nazadovanja i potreba teritorijalno-političke reorganizacije RH. Potencijali održivog razvoja Like u kontekstu geopolitike važno su pitanje, kako za samu promatranu regiju, tako i za rješavanje prethodno spomenutih problema na nacionalnoj, regionalnoj i globalnoj razini. Liku se može smatrati školskim primjerom iseljavanja, opustošavanja i socio-ekonomskog zaostajanja nekog područja. Istovremeno, upravo je to područje jedno od resursima najbogatijih područja Republike Hrvatske.

Sve navedeno podsjeća nas na neku od afričkih zemalja u razvoju koja zbog negativnih socio-ekonomskih i političkih trendova ne može svoje resurse podrediti vlastitom boljitku i održivosti. Pitanjem potencijala Like dosad su se bavili brojni znanstvenici. U posljednje vrijeme sve je popularnija povijest Like, njezina kultura, geografija i održivi razvoj. Međutim, primijećen je nedostatak politološkog poimanja prošlosti, sadašnjosti i budućnosti Like negdje na sjecištu geopolitike i održivog razvoja. Tu se posebno misli na problem političko-teritorijalnog ustroja tog područja, geopolitiku ličkog prostora i političku ekonomiju promatrane regije. Upravo će taj nedostatak nastojati, barem donekle upotpuniti ovaj rad. Ovaj rad zahvatit će samo područje geopolitike koje je tek rubno vezano za ostala navedena područja.

Potreba za održivošću, pa samim time i održivim razvojem nekog entiteta, važnija je nego ikada. Sam održivi razvoj promatran je iz više perspektiva i kroz više znanstvenih područja, ali rijetko ga susrećemo u kontekstu geopolitike. Upravo zato će ovaj rad polaziti baš iz te pozicije kako bi se pokazalo u kakvom su odnosu održivi razvoj i (mikro)geopolitika. U okvirima geopolitike govori se o odnosima moći, teritoriju, stanovništvu, ali nerijetko se zanemaruje potreba za održivosti svega navedenog. Upravo je to jedan od osnovnih preduvjeta svih ostalih pretpostavki koje čine samu srž proučavanja geopolitike kao znanstvene discipline. Tako će ovaj rad pokušati uključiti pitanje održivosti, konkretnije održivog razvoja u klasična pitanja kojima se bavi politička geografija i geopolitika.

Jedno od osnovnih pitanja i problema koji se pojavljuju kada se proučava Lika kao jedna od regija u sklopu RH jest povezanost njezina teritorija (geografska komponenta) s granicama teritorijalno-političke podjele države (politička komponenta). Pitanje razvoja nekog entiteta usko je vezano za prostorni obuhvat koji se promatra iz geografske pozicije te teritorijalno-politički, koji često puta zadaje granice nekom administrativnom entitetu neovisno o njegovim geografskim međama. Kao posljedica toga dolazi do razjedinjenosti geografskog područja na više administrativnih ili se jednom geografskom području koje čini regiju priključuju dijelovi teritorija drugih regija. Te posljedice nerijetko dovode do pitanja identitetske i svake druge pripadnosti nekog teritorija nekoj regiji ili administrativnoj jedinici.

Na slučaju Like to ćemo promatrati kroz postojanje Ličko-senjske županije koja obuhvaća neke teritorije koji se ne smatraju dijelom geografske regije Like, dok s druge strane ostaje bez nekih geografskih područja ili subregija koja postaju dio druge županije. Iako nije jednostavno utvrditi granice geografske regije, moguće je pratiti kontinuitet suodnosa subregionalnih područja (i mikroregija) za koja se smatra da čine tu regiju. U slučaju Like, jasno je da neka ili, prema nekima, niti jedno, obalno područje nije dio regije Like. Jedan od najboljih primjera je područje grada Senja. S druge, pak, strane, mikroregija sa sjedištem u Gračacu kao dio regije Like pripojena je Zadarskoj županiji, iako se smatra područjem subregije Južne Like. Zbog toga je važno razmatrati potencijale održivog razvoja u okviru geopolitičkih pretpostavki Like uzevši u obzir suodnos geografske i političko-teritorijalne (administrativne) određenosti tog prostora. Tako ćemo kroz ovaj rad razmotriti i kako je to povijesno došlo do stvaranja ličkog identiteta u odnosu na međusobnu isprepletenost geografske i političke uvjetovanosti.

Ovaj rad nastojat će odgovoriti na pitanje – gdje se nalazi Lika u pitanju suodnosa teritorija, stanovništva i moći. Svaku od tih komponenti promatrat će se zasebno, a nakon toga će se staviti u suodnos kako bi se odgovorilo na pitanje geopolitičkih potencijala Like. Nakon toga, geopolitičke potencijale Like i njihove posljedice dovest će se u međusobnu vezu s pitanjem održivog razvoja. Analiziranim rezultatima odnosa geopolitičkih potencijala i održivog razvoja Like pridružit će se studija slučaja Grada Gospića, kao sjedišta Ličko-senjske županije i jedne od važnijih, ako ne i najvažnije, mikroregije Like. Na taj će način ovaj rad upotpuniti dosadašnja istraživanja i promišljanja o održivosti Like, bilo kao geografske regije ili kao teritorijalno-političke cjeline (Ličko-senjske županije).

U tome se krije važnost ove teme koja za sebe veže brojne probleme s kojima se susreće društveni i politički sustav Republike Hrvatske, uzevši u obzir prevladavajuće trendove iseljavanja radno-aktivnog stanovništva, ekonomsku stagnaciju te pitanje opstanka i razvoja sredina pogođenih tim negativnim kretanjima. Sve to uvjetuje i zauzimanje geopolitičke pozicije države prema područjima niže administrativno-političke razine te geopolitičko pozicioniranje Republike Hrvatske u užem i širem okruženju (regionalnom i globalnom). Ovaj rad bavi se geopolitikom i održivim razvojem Like na dvije razine. Prva razina bavi se odnosom Like s drugim entitetima iste ili više razine (geopolitička razina), dok se druga razina odnosi na odnose između nižih entiteta koji čine područje geografske i teritorijalno-političke Like (mikro-geopolitička razina).

Ova tema posebno je značajna u okvirima geografije i geopolitike. Radom se dolazi do novih teorijskih spoznaja u promatranom području te se u to područje uvodi održivi razvoj kao pitanje kojim se može baviti geografija, a posebice geopolitika. Tako se otvara mogućnost da se, na osnovu ovog rada, održivi razvoj počne promatrati iz geopolitičke pozicije. Također se problematizira i pitanje definiranja mikro-geopolitike u odnosu na samu geopolitiku kao viši pojam šireg obuhvata. Ovim radom dovodi se do popularizacije mikro-geopolitike te širenja područja istraživanja geopolitike, što povećava mogućnost njezine praktične primjene s ciljem poboljšanja ljudske svakodnevice i usmjeravanja razvoja regija i mikro-regija naputcima o potencijalima zauzimanja određene geopolitičke pozicije sukladno potencijalima kojima raspolažu. Zbog toga ovakve i slične studije mogu pronaći svoju praktičnu primjenu u društvu, što dokazuje da geopolitička razmatranja (posebice u sferi mikro-geopolitike) mogu doprinijeti ukupnom razvoju društva odgovarajući na brojne izazove današnjice.

Istraživačko pitanje je – kako je povijesni razvoj uvjetovao sadašnjost i budućnost regije Like u kontekstu održivog razvoja i mikro-geopolitike? Uz geopolitičku poziciju zahvatit će se i šire politološko razmatranje kako bi se što bolje upotpunilo istraživanje tj. u njemu postavljene hipoteze. Hipoteza 1. Održivi razvoj kao teorijski koncept primijenjen u praksi jednom od svojim oblika/razina u kratkoročnoj perspektivi dovest će do slabljenja geopolitičkog položaja regije u odnosu na druge regije u državi. Međutim, u dugoročnoj perspektivi postoji mogućnost jačanja geopolitičkog položaja regije kao posljedice primjene modela održivog razvoja. Hipoteza 2. Povijesni razvoj Like i različiti geopolitički pravci utjecaja na njezinom području doveli su do nemogućnosti stjecanja statusa značajne regije u okvirima geopolitike regija na području RH te nemogućnosti primjene modela održivog

razvoja. Ovu hipotezu ispitat ćemo analizom i sintezom primarnih i sekundarnih izvora i provedenim intervjuima.

Hipoteza 3. Lika je imaginarna regija, s jasnim geografskim međama, ali nejasnim identitetskim granicama što utječe na potencijal primjene modela održivog razvoja i geopolitičko pozicioniranje regije na karti RH. Hipoteza 4. Grad Gospić ne smatra se predstavnikom jedinstvenog/cjelokupnog ličkog identiteta i trenutno nema potencijal predvoditelja promjene svijesti o potrebi održivog razvoja ostatka gradova i općina regije te predvodnika procesa geopolitičkog repozicioniranja regije. Ova hipoteza provjeravat će se metodom studije slučaja s posebnim naglaskom na prepoznavanje potencijala održivog razvoja grada.

Metodologija rada

U ovom radu korištene su kvalitativne metode prikupljanja podataka. Za njih smo se odlučili iz razloga što želimo opisati odnos mikro-geopolitike i održivog razvoja na slučaju Like te spoznati odnos i potencijale primjene modela održivog razvoja i povećanja geopolitičkog značaja Like. Kvalitativnim metodama kao što su analiza dokumenata i intervju, ne žele se predvidjeti buduća ponašanja, nego opisati i razumjeti trenutno iskustvo i praksu (Marsh i Stoker, 2005). Kvalitativnim metodama na najbolji će se način „utvrditi i razumjeti svojstva, obilježja i značajke objekata istraživanja“ (Landman, 2008:33). Prikupljene informacije o temi kojom se bavimo analizirat će se kvalitativnom analizom sadržaja. Kako naše istraživačko pitanje i postavljene hipoteze teže zaključcima temeljenim na kvalitativnim metodama, pretpostavili smo da su analiza povijesne građe, strateških dokumenata jedinica lokalne i regionalne samouprave te studija slučaja najbolje metode kojima možemo doći do zaključaka o problemu kojim se bavimo.

Svim tim metodama pridodali smo i metodu nestrukturiranog intervjua koji je proveden sa stručnjacima iz područja povijesti, geografije, demografije, sociologije i održivog razvoja Like. Intervjuirani stručnjak iz područja povijesti Like i pitanja katoličko-pravoslavnih odnosa na njezinom teritoriju je mons.dr.sc. Mile Bogović. Iz područja geografije i demografije, s posebnim naglaskom na nodalno-funkcionalne karakteristike ličke regije, dr. Nikola Šimunić, znanstveni suradnik Instituta društvenih znanosti Ivo Pilar, Područni centar Gospić. Iz područja sociologije i održivog razvoja, s posebnim naglaskom na pitanje održivog razvoja Središnje Like, dr.sc. Anita Bušljeta-Tonković, također znanstvena suradnica s Instituta Ivo Pilar. Za višesatni nestrukturirani intervju odlučili smo se iz razloga što problem koji se bavimo (pitanje održivog razvoja (Like)) ima nekoliko dimenzija i proteže se na više znanstvenih disciplina. Iako se mi njime bavimo iz jedne znanstvene discipline, željelo se pridobiti što veći broj informacija iz većeg broja disciplina, kako bi se što potpunije raspravljalo o rasprostranjenosti postavljenog pitanja na više znanstvenih područja.

Studija slučaja, u ovom radu, pogodan je oblik objašnjavanja pojava i procesa na razini regije kroz pojave i procese na razini grada koji se nalazi u toj regiji. Analizom važnosti grada Gospića za Liku, moguće je spoznati i međusobne odnose drugih gradova i općina, a temeljitim geopolitičkim opisom tog entiteta niže razine, može se doći do zaključaka o entitetima više razine (regiji i županiji). Autor je svjestan upitnosti poimanja grada Gospića kao školskog primjera geografske regije Like te upitnosti njegove stvarne geopolitičke

dominacije u odnosu na druge općine i gradove na području Ličko-senjske županije. Ali, čak i u slučaju da su pretpostavljene sumnje točne, grad Gospić može nam poslužiti kao primjer da ih potvrdimo. Upravo je u tome vidljiva namjera autora, da objektivno sagleda pitanje imaginarnosti regije Like, utjecaja njezina povijesnog razvoja na današnju geopolitičku poziciju te potencijala održivog razvoja u suodnosu s geopolitičkim karakteristikama regije.

Kako se tema nalazi u području geopolitike, a ona se sastoji od dva segmenata-geografije i politike, autor se poslužio i metodom opažanja na terenu. Tako su neke osobne opservacije temeljene na opažanju prakse okom stručnjaka, pod pretpostavkom postajanja teorijskog, znanstveno i stručno potkrijepljenog znanja, uključene u ovaj rad kao jedna od metoda prikupljanja podataka.

Mikro-geopolitika i održivi razvoj

Geopolitika je znanost koja se može definirati na različite načine, ona „kao takva nema jednu univerzalnu definiciju koju koriste svi teoretičari, već je podložna promjenama ovisno o vremenima i okolnostima u kojima se proučava.“ (Barić, 2017:7). Često je se veže uz čisto praktične motive pojedinih država (vlasti) da ostvare svoje željene geopolitičke težnje. U tom slučaju shvaćamo je kao oruđe za ostvarivanje nacionalnih interesa neke države. S druge strane, shvaćamo je kao znanost o teritoriju i državi. Rodonačelnikom pojma geopolitika smata se Rudolph Kjellen, koji geopolitiku definira kao „teoriju države kao geografskog organizma ili fenomena u prostoru“ (Cohen, 2003: 11). Tu uviđamo kako se geopolitika shvaća kao teorija o državi kao geografskom organizmu, što odbacuje poimanje države kao agregata različitih pojedinačnih interesa onih aktera koji tek zbrojem tih partikularnih interesa čine državu. Samim time, država postaje „živi akter“ koji donosi neke odluke s ciljem opstanka i repozicioniranja na međunarodnoj sceni.

Uz državu, naglasak se stavlja i na prostor, pa je lako za zaključiti da prostor, kao geografski element ima središnje mjesto u izučavanju geopolitike. Međutim, vidjet ćemo kako je ova, iako prva, ali minimalistička definicija geopolitike, koja državu smatra jedinim akterom u geopolitici, zapravo nepotpuna. Naime, danas se lepeza aktera u geopolitici uvelike proširila. Tako govorimo o geopolitici multinacionalnih kompanija, geopolitici mora, mikro-geopolitici (geopolitici entiteta/aktera koji su manji od države, a njezin su sastavni dio) itd. Tu tvrdnju potkrepljuje i tvrdnja Marte Zorko da „novi prostori suverenosti – neovisno o tome temelje li se na pojedinim društvenim skupinama unutar države, identitetima na pograničnim područjima ili nadnacionalnim integrativnim zonama – razbijaju tradicionalne koncepte državne suverenosti i teritorijalne cjelovitosti“ (Zorko, 2012:18).

Upravo to možemo smatrati razlogom uvođenja novih aktera u proučavanje geopolitike, kao posljedicu shvaćanja kako država nije nerazloživi, svemogući i jedini organizam/akter kojim se, kao takvim, treba baviti geopolitika. Ali, važno je za naglasiti, kako uz povećanje broja aktera kojima se bavi geopolitika, nije došlo do promjene u drugom segmentu onoga što čini geopolitiku – prostoru. Naime prostor je kao geografski element geopolitike zadržao središnje mjesto u proučavanju geopolitike i tako postao polazišna osnova bavljenja geopolitikom. Štambuk ističe kako je i sociologija morala priznati koncepciju teritorija kao jedno od polazišta u objašnjavanju modernizacijskih procesa ruralnih krajeva. Tvrdi kako je, što je za ovaj rad iznimno bitno, u sociološkom istraživanju modernizacijskih

procesa uvođenje koncepcije teritorija važnije u objašnjavanju ruralnosti, nego urbaniteta (Štambuk, 2009:145).

Barić (2017) naglašava kako je „u novije doba, jedan od najpoznatijih teoretičara geopolitike, Gearoid Tuathail, dodatno je proširio polje koje geopolitika proučava, ustvrdivši kako „geopolitika nema singularno, sveobuhvatno značenje ili identitet... Ona je diskurs, kulturološki i politički ovisan način opisivanja, predstavljanja i pisanja o geografiji i međunarodnoj politici“ (Cohen, 2003:12, iz Barić, 2017:7). On naglašava važnost diskursa, opisivanja i političke ovisnosti, što su osnovne karakteristike geopolitike. Tako spoznajemo i njezinu drugu dimenziju, koja se smatra praktičnom, ili, bolje rečeno, teorijskom i znanstvenom u službi prakse. Međutim, treba naglasiti kako poimanje geopolitike kao diskursa, načina opisivanja predstavljanja i pisanja, ne znači i njezinu negaciju kao znanosti. Baš naprotiv, smatramo je znanstvenom disciplinom koja služi praksi u smislu da je s njom iznimno povezana, a od nje primjereno distancirana kada je u pitanju znanstvena teorija koja opisuje neke praktične događaje ili aktere. To što je praktična primjena geopolitike znatno učestalija nego kod nekih drugih znanstvenih područja, ne dovodi u pitanje njezin znanstveni karakter.

Mikro-geopolitiku možemo definirati kao jednu od grana geopolitike koja se bavi entitetima niže razine od države. Najčešće su to teritorijalno-političke jedinice proizašle iz prostorne organizacije države, ali nerijetko su to i drugi geopolitički akteri. Mikro-geopolitika je dosad neistraženo područje geopolitike kojem se ne pridaje značaj koji zaslužuje. Naime, jačanjem lokalnih aktera koji svojim djelovanjem i odlukama mogu zasjeniti djelovanje same države, javlja se potreba za istraživanjem njihova nastanka, razvoja i geopolitičkog pozicioniranja. Mogli bismo reći da se mikro-geopolitika pojavila zajedno s proširivanjem lepeze geopolitičkih subjekata, a nastoji objasniti odnose spomenutih aktera s državom i drugim geo-političkim subjektima. Ovaj rad doprinijet će skromnom, gotovo nikakvom, dosadašnjem istraživanju mikro-geopolitičkih pojava i procesa te utvrđivanju odnosa između mikro-geopolitičkih aktera. Također će doprinijeti i teorijskom unapređenju i upotpunjenju polja mikro-geopolitike.

Održivi razvoj

U uvjetima sve neizvjesnije budućnosti te sve većeg i bržeg tehnološkog razvoja svijeta koji se naslanja na druge globalizacijske tekovine s tendencijom sve većeg iskorištavanja prirodnih resursa, nagle promjene dosadašnjih koncepcija života na one konzumerističkog oblika te upitnost cjelovitosti suverenosti naroda, država i drugih tradicionalnih aktera na veliki broj aktera često puta nejasnog organizacijskog oblika, došlo je do potrebe za promišljanjem o održivosti. Međutim, kako je ljudski život obilježen razvojem, ne promišlja se samo o održivosti kao takvoj, već o modelu razvoja koji će teći u skladu s nekim načelima održivosti. Tako se uvodi pojam održivi razvoj, koji je danas izrazito aktualan, a njime se bave brojne znanstvene discipline i njihove poddiscipline. Tako je on u biti integrativni pojam koji se postavlja kao pitanje u različitim znanstvenim disciplinama. Kao takvog, moguće ga je proučavati iz različitih znanstvenih područja, ali imajući na umu da se obrađujući ga u određenom području, može obuhvatiti samo jedan njegov dio. Tako spoznaje nastale na temelju proučavanja i istraživanja održivog razvoja u tom području tek dijelom doprinose njegovu ukupnom/općem shvaćanju.

Održivi razvoj mogli bismo definirati kao „razvoj koji udovoljava potrebama sadašnjice pri tom ne ugrožavajući mogućnosti budućih generacija da udovolje svojim potrebama.“ (Svjetska komisija za okoliš i razvoj, 1987). Održivi razvoj kao koncepcija nastaje još ‘80-ih godina 20. stoljeća, „dok prema nekim autorima, pojam održivosti i održivi razvoj datira još iz kasnih ‘70-ih, kada se pojavljuje u nazivu knjige »Sustainable Society«.

Do danas je taj pojam, prema dostupnim podacima, dosegnuo preko 300 pokušaja definiranja“ (Anđić, 2007:11). Najčešće se održivi razvoj, kao i u navedenoj definiciji, poima kao pitanje očuvanja okoliša i ekonomskog razvoja. Tako se održivim razvojem najčešće nastoje baviti ekolozi i ekonomisti. To daje za pravo i drugim znanostima da se bave pitanjem održivog razvoja i dadu svoj doprinos promišljanju o održivosti onoga što im je primarni predmet bavljenja. Pitanje održivosti tj. održivog razvoja, na taj način postaje multidisciplinarno.

Upravo zbog svijesti o potrebi promišljanja o održivom razvoju iz više kuteva i s više različitih pozicija, autor se prihvaća zadatka da sagleda potencijale održivosti Like iz pozicije mikro-geopolitike. Tako se daje teorijski doprinos istraživanju održivog razvoja, ujedno šireći područje bavljenja geopolitike, tj. njezine poddiscipline mikro-geopolitike. Na taj način, ovaj rad, proširujući područje bavljenja neke znanosti (mikro-geopolitika) te pridonoseći

definiranju i istraživanju pojma koji se nalazi u sferi multidisciplinarnog (održivi razvoj), daje dvostruki doprinos.

Problem mikro-geopolitike su česte poteškoće pri jasnom određivanju geografskog smještaja regije. Tako se razmatranje tog mikro-geografskog entiteta znatno otežava pa se često puta donose odluke autora o granicama regije koje se koriste kao polazište kasnijeg promišljanja i istraživanja. To je problem s kojim se često susreće i geopolitika, ali on je znatno primjetniji u njezinoj poddisciplini mikro-geopolitike. Tom problemu doskočio je Dane Pejnović koristeći pojam pučke (perceptivne) regije. Riječ je o regijama koje se spoznaju analizom prostora i ostalih čimbenika koji su usko vezani uz njega. To znači da regija nije kreacija geografa već proizvod analize prostora i njegovih čimbenika od strane istraživača (Pejnović, 2009:53). Tako i ovaj rad promatra Liku kao perceptivnu regiju i nastoji ju analizirati, a ne kreirati.

Mikro-geopolitika i održivi razvoj

Odnos geopolitike i održivog razvoja ono je što će problematizirati ovaj rad. Kod odnosa ova dva pojma koja ćemo proučavati, područje geopolitike sužit ćemo na mikro-geopolitiku kako bismo na konkretnom primjeru Like vidjeli kako geopolitika utječe na održivi razvoj i obrnuto. Polazimo od pretpostavke da geopolitika ima veliki utjecaj na potencijale održivog razvoja i njegovu primjenu. To se može objasniti važnošću geopolitičkog i geostrateškog položaja neke regije. Te dvije vrste položaja uvelike će utjecati na to kako će se na tom prostoru oblikovati svi okolni faktori i o njima ovisni akteri. S druge pak strane može se pretpostaviti i utjecaj održivog razvoja na geopolitiku. To bi značilo korištenje potencijala održivog razvoja u svrhu povećanja održivosti nekog područja s ciljem jačanja geopolitičke pozicije tog prostora. Održivi razvoj može utjecati na geopolitički položaj teritorija i na način da ga nema za cilj namjerno/svjesno mijenjati, ali zbog multiplikatornih efekata koje proizvodi može utjecati na njegovo jačanje ili slabljenje.

Zbog pokušaja analize utjecaja održivog razvoja na geopolitički položaj regije, ovaj rad će pretpostaviti kako se radi o više razdoblja u kojima možemo promatrati taj utjecaj. Prvi je vjerojatno stagnacija, iako govorimo o održivom razvoju. Ona bi se ogledala u kratkoročnim posljedicama preuzimanja nekog od modela održivosti. Međutim, u dugoročnoj perspektivi možemo govoriti o benefitima održivog razvoja po geopolitički položaj upravo zbog činjenice da dolazi do optimalizacije načina života i privređivanja u odnosu na resurse s kojima se raspolaže.

Problem s kojim se susreće ovaj rad jest obuhvat promišljanja o odabranoj temi. Iz pozicije geopolitike, vrlo je zahvalno polaziti od mikro-regije tj. mikro-geopolitike nekog entiteta, iz razloga što to omogućuje uvid u veći broj geopolitičkih faktora na osnovu kojih se donose određeni zaključci. S druge strane, iz pozicije održivog razvoja, nešto je teže promatrati održivost neke regije za koju se tek treba saznati čini li ona zaista jedinstvenu cjelinu u odnosu na pojavne oblike i područja kroz koja ju se promatra. Međutim, istovremeno olakšanje i konkretnost s jedne strane istraživačkog pitanja, omogućit će pojednostavljenje donošenja zaključaka o njegovom drugom dijelu.

Geopolitički položaj Like

Lika je geografska regija koja se nalazi u južnom dijelu središnje Hrvatske i povezuje sjeverni dio Hrvatske i Istru s Dalmacijom te kao takva ima veliku geopolitičku važnost za cjelovitost hrvatskog teritorija. Pejnović je smješta u jugoistočni dio Gorske Hrvatske (Pejnović, 1993:159). Na zapadu i jugu omeđena je Velebitom, na sjeveru Malom Kapelom, odnosno Ogulinsko-plašćanskom dolinom (koja je najneodređenija međa Like s drugom regijom, točnije Gorskim kotarom), a na istoku Plješevicom. Upravo je to čini poveznicom kontinentalne i primorske Hrvatske, u čemu se nalazi njezin geostrateški i geopolitički značaj. Taj „...kontaktno-spojni položaj predodređuje Liku kao posrednički prostor između prirodnogeografski različitih a gospodarski komplementarnih cjelina mediteranskog, dinarsko-planinskog i peripanonskog prostora“ (Pejnović, 1993:159).

Zbog specifičnog oblika Republike Hrvatske, kroz Liku prolazi veliki broj vrlo važnih (najviše unutardržavnih) prometnih pravaca. Zbog toga Lika dobiva ulogu „kraljeznice današnje Hrvatske“. Ona se nalazi „u prostoru s funkcijom prometnog „zgloba“ i geostrateške jezgre Republike Hrvatske“ (Pejnović, 1993:158). Tako je ona i u povijesti, kao i danas, imala značajnu tranzitnu ulogu u životu na ukupnom teritoriju današnje Hrvatske. To je ujedno i nedostatak Like kao geografske regije, jer njezina neprohodnost na zapadu, dovodi do jačanja istočnog, a kasnije središnjeg dijela, a sve to iz razloga što su se važni prometni pravci kretali kroz prohodniji dio regije. Zbog kasne industrijalizacije hrvatskih krajeva, Lika nije iskoristila geopolitičke potencijale svojeg geografskog smještaja, iako je njezina geostrateška važnost u gotovo svim povijesnim trenucima bila iznimno velika.

Dakle, sa sigurnošću možemo zaključiti kako Lika ima jedinstven geopolitički i geostrateški položaj. Ličku regiju možemo podijeliti na manje subregionalne cjeline. Najbolju podjelu napravila je Bušljeta-Tonković temeljivši podjelu na prostorno-identitetskoj mreži Like koju je prethodno, iako u nešto drugačijem obliku postavio Pejnović (2009). Tako ona dijeli Liku na Gacku, Krbavu, (Srednju) Liku, Ličko-pounjski prostor i Južnu Liku (s posebnim naglaskom na Općinu Lovinac za koju smatra da geoprostorno pripada području Južne Like, ali identitetski je dio (Srednje) Like (Bušljeta-Tonković, 2015). Dovođenje u suodnos prostora i identiteta Pejnović je objasnio važnošću identiteta za klasifikaciju prostora te važnošću prostora za formiranje identiteta (Pejnović, 2009:69).

Pejnović tvrdi kako se Lika ne može smatrati fizionomskom regijom, ali dodaje kako ona nije niti funkcionalna regija, već tvrdi kako se u slučaju Like radi o tradicionalnoj povijesno-geografskoj regiji (Pejnović,2009:54). To znači da je osnovna pretpostavka jedinstva Like kao regije povijesni kontinuitet na određenom području koji se kroz različita povijesna razdoblja pojavljivao u manje-više istim granicama. Upravo je taj kontinuitet važan za našu definiciju granica Like. Tako se međe regije povlače s ciljem objedinjavanja prostora iste povijesti i identiteta. Međutim, povijesni kontinuitet se ne može smatrati geografskim elementom u određenju regije Like, već samo njegovim dodatkom. Slijedom svega navedenog, vidimo kako je Liku teško definirati kroz čisto geografske pojmove, već se vjerodostojnost definiranja njezinih granica traži u dodavanju drugih varijabli (kao što su povijesni kontinuitet, identitet i slično) njezinim geografskim karakteristikama.

Povijesni razvoj regije i geopolitički pravci interesa

Lika je ime dobila po rijeci Lici, dok je rijeka Lika, vjeruje se, ime dobila po likvidu, latinskom nazivu za tekućinu (Pejnović, 2009:60). Tako Pejnović zaključuje kako je ime Like prošlo evoluciju od hidronima, preko horonima, do etnonima (Pejnović, 2009:60). To dokazuje identifikaciju naroda i zajednica s prostorom na kojem se nalaze, što znači da se iz toga mogu donesti neki zaključci o postojanju zajedničkog ličkog identiteta povijesno prisutnog na točno određenom prostoru. Povijesno je Lika pripadala prostoru rimskog Ilirika (Japodija). Na njezinom se teritoriju nalazilo starosjedilačko stanovništvo koje je pripadalo Ilirsko-romanskoj skupini naroda. Doseljenici na ta područja bili su Hrvati i Avari koji su se miješali s Japodskim stanovništvom. Još i danas se na području Like pronalaze ostaci Japodskih naselja i predmeta koji svjedoče o miješanju naroda i njihovoj kulturi. O tome svjedoče radovi brojnih istraživača kao što su Cambi (2003), Drnić i Tonc (2014), Balen-Letunić (2012) i dr. najveći doprinos u istraživanju utjecaja Japoda na području Like dao je Patsch, pišući veći broj radova na tu temu (Olujić, 2009:121).

U razdoblju Rimskog Carstva Liku promatramo kao regiju koja je postojala u sklopu Ilirskog kraljevstva i predstavljala prijetnju vanjskim granicama Rimskog Carstva. Kao regija koja se prostirala duž rimske sjeverne Dalmacije, ona je, svojim potencijalom da iz zaleđa potisne rimsku kontrolu morskih i priobalnih puteva na Jadranu, potencijalno ugrožavala rimsku trgovinu na Jadranu. U tome se, još u to vrijeme, po prvi put ogleda geostrateška važnost Like, ali tada ne možemo govoriti o njezinoj geopolitičkoj važnosti jer ona kao regija nije ni formirana, već možemo govoriti o prostoru na kojem će se kasnije formirati lički identitet i nastati lička regija. Geostrateška važnost Like ogleda se i u činjenici da rimski osvajači nisu mijenjali putne točke ili naselja koja su postojala prije osvajanja, već su ih dodatno razvijali kako bi povezali Jadran s kontinentalnim dijelom, podebljavajući crtu obrane na istoku te prodirući dublje na istok s ciljem lakšeg potencijalnog osvajanja još istočnijih područja. Buzov kao važne putne točke spominje Arupij (područje Prozora, pokraj Otočca) i Seniu (današnji Senj) te navodi kako Rimljani grade manje i veće prometne puteve koji povezuju te putne postaje, što dovodi do njihova ubranog razvoja (Buzov, 2009:145).

Za vrijeme Ugarsko-hrvatskog kraljevstva na području Like nalazile su se četiri županije: Lika, Bužane, Gacka i Krbava. To govori o rascjepkanosti teritorija današnje regije Like. Kekez spominje, iako ne u kontekstu kojim se bavi ovaj rad, prvu potrebu za samoodrživosti na području Like. Naime, navodi kako je kralj Bela IV. pregovarao s

plemićem Petrom Ličkim oko zamjene zemlje kako bi utvrdi Počitelj osigurao egzistenciju omogućujući joj da, prisvajanjem okolne zemlje, funkcionira na principu samoodrživosti kako bi se, kao kraljevska utvrda, suprotstavila posjedima lokalnih plemića (Kekez, 2009:199-216). Tu po prvi put vidimo kako tadašnja centralna vlast, s ciljem suprotstavljanja jakim lokalnim akterima, želi iskoristiti potencijal samoodrživosti utvrde, koji, poimano u današnjim terminima, možemo promatrati kao potencijal održivog razvoja, s ciljem jačanja geopolitičkog položaja jedne mikro-lokacije u odnosu na drugu.

Tako bi kraljevske utvrde i gradovi (važnog geostrateškog položaja) na području današnje Like ostvarili prevlast nad lokalnim plemstvom, omogućili centralizaciju kraljevstva te povećali geopolitičku moć Ugarsko-hrvatskog kraljevstva u odnosu na druge države (državne tvorevine) u okruženju, a sve to modelom samoodrživosti (održivog razvoja) kako se ne bi trošila sredstva centralne vlasti. Plemićki posjedi smatraju se pandanom današnjih mikro-entiteta kojima se bavi mikro-geopolitika i zato su pogodni za proučavanje u kontekstu nje. To je posebno značajno jer stvarnu vlast na tim područjima nije obnašao kralj, već plemićke obitelji, što ih čini legitimnim predstavnicima teritorija koji im se pripisuje.

Važnost Like ogleda se i u osnivanju Jablanca na području županije Bužane, od strane kralja kako bi udovoljio Rabljanima da se jače povežu s kopnom kako bi im se omogućila trgovina dublje u prostoru kontinentalnih predjela Ugarsko-hrvatske države. To je, prema Kekez, također napravljeno s ciljem jačanja vlasti kralja na području današnje Like (Kekez, 2009:199-216). Ponovno se radi o korištenju geostrateškog značaja nekog područja s ciljem jačanja njegove geopolitičke pozicije u odnosu na lokalne plemiće. Dokaz je to i međusobne ovisnosti Like i dijela jadranske obale koju s istočne strane oplakuje Velebit. U ovom slučaju ponovno se radi o održivosti, ali ovog puta održivosti identiteta usmjeravanjem Rabljana na kontinentalni dio zemlje, kako bi ih se odmaklo od mletačkog utjecaja. Vidljiva je i želja za održivim razvojem u smislu veće trgovinske povezanosti mora i kopna, što je dovodilo do razvoja lokalnih zajednica korištenjem lokalnih resursa. Isto tako, nenamjerno je uveden model održivog razvoja, smanjenom eksploatacijom šuma kao posljedicom izdvajanja naselja i otoka zapadno od Velebita od mletačkog područja utjecaja. Vidimo, dakle, da je Lika jedina regija koja je imala potencijal privlačenja podvelebitskog kanala i otoka koji se nalaze zapadno od njega pod ugarsko-hrvatsko identitetsko okrilje, u odnosu na mletačku alternativu.

Ono što je doprinijelo razvoju zajedničkog identiteta Like u tom razdoblju bila je nemogućnost kralja da uspostavi efektivnu vlast na tom području, pa su stvarnu vlast obnašali

lokalni moćnici koji su imali mogućnost njegovanja običaja i praksi koji su se često puta kosile s unitarističkim idejama kraljevske vlasti. Upravo je mogućnost življenja vlastite koncepcije dobrog života i vođenja posjeda u skladu s njom dovela do razlikovanja tih entiteta od središnje vlasti, što je dodatan razlog da se time bavi geopolitika. Dokaz borbe za prevlast s ciljem jačanja mikro-geopolitičkog značaja entiteta vidljiva je u odnosima kneza Nelipca i krbavskih knezova Kurjakovića, čiji su posjedi bili pandan današnjih mikro-entiteta kojima se bavi mikro-geopolitika, sa znatno kompliciranijim granicama. O toj temi posebno piše Birin (2009).

Praćenjem sukoba tih dviju plemićkih obitelji, možemo pratiti puno šire utjecaje i ciljeve sila poput Ugarsko-hrvatske države i Mletačke republike, a to se najbolje ogleda u njihovu angažmanu i zauzimanju pozicija na nekoj od strana u sukobu. To je ujedno i dokaz važnosti ličke regije u tom razdoblju i postupnom jačanju njezine geopolitičke pozicije koja će se bolje reflektirati u kasnijoj Ličko-krbavskoj županiji kao realnom entitetu koji je dobio stvarni geopolitički značaj i jasno određene granice kao političko-teritorijalna jedinica u okviru Austro-Ugarske države.

Osmanski prodor na područje Like treba promatrati u razdoblju prije samog osvajanja dijelova Like. Naime, osmanskim prodorom na današnje područje BiH, došlo je do velikog vala preseljenja bunjevačkog stanovništva, između ostalog, na područje Like i Gorskog Kotara. To stanovništvo sa sobom donosi drugačije običaje i vrijednosti od onih koje je imalo tadašnje domicilno stanovništvo. Bunjevačko stanovništvo naseljava se u selo Lič te lička područja Lovinca, Svetog Roka i Pazarišta (Černelić, 2009:215). To bunjevačko stanovništvo sa sobom donosi štokavsku ikavicu, pa se ona pojavljuje kao drugi dijalekt na području Like (uz čakavsku ikavicu koja je i danas prisutna na području Gacke subregije (Bežen, 2009:87-109)). Ta mješavina stanovništva dovela je do velikih promjena koje su dodatno pojačale rasprave oko zajedničkog identiteta Like i poimanja identitetsko-geografske slike Like kao jedne cjeline.

Prodorom Osmanske vojske na područje Like, na prijelazu 15. na 16. st., dolazi do uspostave Krčko-ličkog sandžaka. Lika je podijeljena na kršćanski i islamski dio (Magaš, 2016:66). Osmanlije su pokorile čitavo područje Like osim Gacke i Senja (Holjevac, 2009:428-429). Tako je stanovništvo Senja, koje se branilo od napada i s mora i s kopna, razvilo vlastiti, odvojeni identitet. Isto je napravilo i stanovništvo Gacke koje se razvijalo u skladu s vlastitim vrijednostima i običajima. Stanovništvo središnje, istočne i južne Like bilo

je pod vlasti Osmanlija. To ih je natjeralo da se prema vlasti odnose kao prema stranom tijelu, pa su tako poprimili obilježja načina života koji se često naziva hajdučijom. S tim se slažu i sudionici provedenog intervjua, pa tako Bušljeta-Tonković tvrdi kako se to i danas ogleda u velikoj korumpiranosti političkih elita koje ne donose strategije temeljene na principima održivog razvoja, jer zajednicu ne poimaju kao nešto čega su oni sastavni dio i što je dio njih (Bušljeta-Tonković, 2018). Šimunić, pak, tvrdi kako je to dovelo do raširenosti klijentelizma koji onemogućuje daljnji razvoj regije (Šimunić, 2018).

Druga seoba na područje Like bila je naseljavanje Vlaha koji su došli s područja današnje Rumunjske i Bugarske u svojstvu čuvara osmanskih granica. Međutim, nakon nekog vremena, oni se odlučuju prihvatiti ponudu austrijskih vlasti da promijene stranu i postanu čuvari austrijskih granica na područjima kojima prijete opasnost od osmanskih upada. Tako se vlaško stanovništvo doseljava na teritorij Like i sa sobom donosi vrijednosti i običaje koji se razlikuju od ostatka stanovnika regije. Vlaško stanovništvo je svoju pogansku vjeru zamijenilo pravoslavljem, zbog pogodnosti koje su pravoslavni svećenici, za razliku od katoličkih, uživali od strane osmanskih vlasti, što im je omogućilo da uspješno provode proces pokrštavanja (pravoslavizacije) Vlaha. Tako Lika dobiva treću skupinu stanovnika, pravoslavne vjere i štokavsko-ijekavskog/ekavskog dijalekta (Bežen, 2009:87-109). To dodatno otežava želju za postankom regije jedinstvenom cjelinom. Prelazak pravoslavnih Vlaha u srpski nacionalni korpus obradit će se kasnije, u posebnom dijelu ovog rada.

Geopolitičke implikacije osmanskih osvajanja vidljive su u povećanoj važnosti teritorija Like od strane obje sile, A-U i OC. Naime, kada za Hrvatsku kažemo da je ona, kako se to često s ponosom spominje „predziđe kršćanstva“ onda zapravo, između ostalog, mislimo na Liku koja je postala geostrateški jedna od najznačajnijih regija na čijem teritoriju se pisala budućnost tadašnje Europe. Lika se tako našla između triju velesila – Osmanskog Carstva na jugu i istoku, Mletačke Republike na zapadu te Habsburškog Carstva na sjeveru. Međutim, povećanje geopolitičke važnosti geostrateškog položaja Like nije dovelo do njezina razvoja. Upravo suprotno, Lika je ekonomski i kulturološki nazadovala u toj mjeri da se nikad nije niti oporavila. Od 16. stoljeća do danas, jedino što je bilo održivo jest tendencija neodrživosti Like u svakom smislu. Geostrateški značaj Like u tom razdoblju doveo je do neodrživosti i nemogućnosti praćenja ekonomskih tekovina ukorak s ostalim regijama Hrvatske što je rezultiralo slabljenjem njezina geopolitičkog položaja u odnosu na druge regije.

Lika je iz osmanskih okova oslobođena krajem 17. Stoljeća. Zasluge za vođenje osloboditeljske borbe uzima pop Marko Mesić i general Herberstein. Oslobođene su subregije (Središnja) Lika i Krbava. Međutim, njihovim oslobođanjem postavlja se pitanje – što napraviti s Likom, kako je organizirati i u koji teritorijalno-politički oblik je pretvoriti. Habsburške vlasti čak su, prema Holjevcu razmišljale o pretvaranju Like u privatni posjed jednog habsburškog grofa, ali projekt je propao nakon pobune koja se proširila Likom 1746. godine (Holjevac, 2009:428-429). Uspostavljaju se Lička i Otočka pukovnija, što se smatra prvim nagovještajem stvaranja većih centara koji će predvoditi regiju. Holjevac navodi kako je zbog kasnog osvajanja Ličkog Pounja od osmanske prevlasti, tek u 1. st., ono administrativno raskomadano i dodijeljeno dijelom Ličkoj, a dijelom Otočkoj pukovniji (Holjevac, 2009:427-466) . Tako Lika postaje dio Vojne krajine od 1712., u kojoj ostaje do njezina ukidanja 1881.

Osnovni problem koji se javlja u Lici za vrijeme Vojne krajine jest to što je „... različita duljina trajanja istovjetnih društvenih procesa rezultirala uočljivim razlikama u strukturi i izgledu prostora te mentalitetu stanovništva tih mezoregionalnih cjelina Like“ (Pejnović, 1993:162). U Vojnoj krajini razvijen je posebni socio-ekonomski model za koji su karakteristične kućne zadruge koje su raspolagale zemljom koja se obrađivala u svrhu preživljavanja zadruge koja je brojala veći broj članova. Bušljeta-Tonković smatra kako su kućne zadruge „kočnica razvoja i konzervator (negativnih) tradicijskih oblika, posebno patrijarhalnih obiteljskih odnosa“ (Bušljeta-Tonković, 2015:127). Svrha obiteljskih zadruga bila je proizvodnja vojnika koji su, iz pozicije austrijskih vlasti, uz šume, bili glavni resurs Like. Mataija govori o Vojnoj krajini kao o „velikoj vojarni“ koja je vojnike generirala zahvaljujući socio-ekonomskom modelu kućnih zadruga. Smatra kako je posljedično tomu došlo do dominacije vojnog nad ostalim obilježjima, kao glavne karakteristike ličkog identiteta (Mataija, 2009:579).

Slijedom navedenog, primjetno je kako nije postojala niti unutarnja niti vanjska želja za održivošću Like. Naime, primarni interes vanjskih aktera (austrijskih vlasti, administrativno-političkih činovnika Vojne krajine i ostalih) bila je eksploatacija Like, posebice njezinih dvaju najvažnijih resursa tog doba – vojnika/ratnika i šuma. Cilj unutarnjih aktera, tj. stanovnika ličke regije, bio je održavanje postojećeg stanja, zbog već spomenutog patrijarhalizma i konzervativizma kućnih zadruga. Opstanak kućnih zadruga nije bio moguć, iako ih se uvelo slijedeći ideju održivosti i beskonačnog perpetuiranja postojećeg stanja s ciljem da se osigura dovoljan broj ratnika za osvajanja i obranu monarhije. Postupnim

raspadanjem kućnih zadruga došlo je do usitnjavanja poljoprivrednih posjeda, što dovodi do još većeg siromaštva i neodrživosti.

U vrijeme Vojne krajine, smatra Bušljeta-Tonković, Lika je bila dvostruka periferija, hrvatska i monarhijska, poslije hrvatska i jugoslavenska“ (Bušljeta-Tonković, 2015:127). Iako geostrateški značajna za obje razine vlasti, ipak je bila samo periferija, pa je za pomisliti da je upravo taj periferni položaj bio glavni razlog njezina geostrateškog i geopolitičkog značaja za ostatak zemlje. Dakle, Lika je u tim uvjetima trebala krenuti modelom održivog razvoja, iskorištavanjem svojeg položaja, kako bi se razvila i dostigla ostale hrvatske regije. Međutim, to se nije dogodilo već je stanovništvo regije, pritisnuto vanjskim akterima, odlučilo prihvatiti model stagnacije koji je, zapravo, značio zaostajanje i nazadovanje, dovevši se tako u poziciju beznačajnosti i marginaliziranosti, što je na kraju rezultiralo slabljenjem njezine geostrateške i geopolitičke moći.

Vidimo, dakle, kako je Lika zahvaljujući svojoj geopolitičkoj važnosti i geostrateškom položaju, došla u poziciju da bude geoekonomski iskorištena, što je dovelo do opadanja geopolitičke moći temeljene na geostrateškom značaju. Taj cirkularni model razvoja/nazadovanja Like na osnovu njezinih geopolitičkih potencijala, u vrijeme Vojne krajine, pokazuje nam kako je ono što je dovelo do mogućnosti (održivog) razvoja ujedno i zaustavilo taj isti razvoj, poništavajući samo sebe i stvarajući uvjete neodrživosti. Dokaz toga je vanjski utjecaj koji je mijenjao način prostorne organizacije ovisno o vlastitim interesima, a ne geopolitičkim interesima regije.

Model korištenja geostrateških potencijala Like s ciljem boljeg geopolitičkog repositioniranja na karti Europe, austrijske su vlasti često mijenjale kako bi se prilagodile promjenama u užem i širem okruženju. Pejnović tvrdi da je „izgradnja cestovne mreže, kao i opća organizacija prostora u tom razdoblju, bila u funkciji austrijskih vojnostrateških i gospodarskih ciljeva“ (Pejnović 1993:162). To je rezultiralo čestim diskontinuitetima u vrednovanju geostrateškog značaja svake od subregija Like, a to je značilo da su „... izmjenom vanjskih okolnosti, ovisno o karakteru ratova ili promjeni dominirajuće gospodarske doktrine, mijenjani uvjeti i način cjelokupne prostorne organizacije“ (Pejnović, 1993:162). To jasno dokazuje kako je austrijska vlast, s ciljem ostvarenja svojih geopolitičkih i vojnostrateških interesa koristila Liku kao oruđe. Na taj je način došlo do instrumentalizacije regije od strane centrale vlasti, što je dovodilo do stalnih diskontinuiteta koji su onemogućili

primjenu jednog modela razvoja koji bi s vremenom i manjim povremenim izmjenama provedenim u dugoročnoj perspektivi doveo do održivosti.

Vidimo, dakle, da je ovdje geopolitički interes vanjskog aktera uvjetovao neodrživost geostrateški važne, ali instrumentalizirane regije. Instrumentalizacija regije sama po sebi ne predstavlja problem, jer čak i u tim okolnostima regija može pronaći način da zadovolji interese centralnih vlasti, a paralelno s tim razvije model vlastite održivosti kojem će jedina pretpostavka biti to da ta koncepcija održivosti regije ne bude u suštoj suprotnosti s najvažnijim interesima centralne vlasti. Međutim, u Lici to nije bio slučaj. Naime, sama instrumentalizacija Like bila je toliko sveobuhvatna da je stvorila potpuno novi socio-ekonomski model koji je morao egzistirati na tom području kako bi se zadovoljili geopolitički interesi vanjskog aktera. Taj socio-ekonomski model, sam po sebi je bio neodrživ, a dodatno su ga otežavali česti diskontinuiteti u ostalim sferama ljudskog života koje je bilo nužno prilagođavati vanjskim prilikama po kojima se, u donošenju geopolitičkih i geostrateških odluka, ravnala centralna vlast.

Ukidanjem Vojne krajine 1881. godine, prostor Like teritorijalno-politički se objedinjuje u jednu administrativnu jedinicu Ličko-krbavsku županiju. Bila je to „prva jedinstvena teritorijalna i upravna cjelina koja je obuhvatila: srednju i južnu Liku, Gacku s brinjskim krajem, Krbavu, Ličko Pounje te Velebitsko podgorje sa Senjom i Karlobagom“ (Holjevac, 2009:427). Holjevac također zamjećuje i činjenicu kako su u imenu novoosnovane županije, spomenute samo dvije tradicionalne subregije – Lika i Krbava (Holjevac, 2009:431). Temeljno je pitanje – sugerira li naziv upravno-administrativne jedinice na području Like, geopolitički značaj subregija koje se u njemu nalaze. Vidimo kako se u to vrijeme Krbava postavljala kao suprotnost Gospiću (Središnjoj Lici) i njegov potencijalni rival, dok se danas to može reći za Senj, pa je naziv teritorijalno-političke jedinice Ličko-senjska županija. Tu vidimo razliku naziva županija na području Like i većine ostalih županija na području Hrvatske.

Dakle, za pretpostaviti je da se uvijek bira ona subregija ili grad koji je u određenom povijesnom trenutku suprotan regiji koja je oktroirana kao glavna regija Like i njezino administrativno središte. Te suprotnosti temelje se na geopolitičkoj važnosti druge subregije u određenom razdoblju. Tu tvrdnju ne podržava Pejnović koji tvrdi da su se Lika i Krbava pripojile ostalim hrvatskim krajevima znatno kasnije od ostalih subregija, pa su austrijske vlasti željele taj prostor naseliti novim stanovništvom kako bi se popravila njegova

demografska slika koja je bila narušena zbog stalnih i dugotrajnih sukoba niskog intenziteta koji su se dugo godina prije vodili na tom prostoru. Također, ističe i ekonomsku nadmoć Otočca i Gacke subregije u odnosu na ostale subregije (Pejnović, 1993:163). Polazeći od tih pretpostavki, za zaključiti je kako se vlast u odabiru imena županije nije vodila geopolitičkom snagom subregija, već geostrateškim položajem koji su one imale. To je posebno vidljivo u tome što je demografski faktor odigrao važnu ulogu u čitavom procesu, jer se nastojalo demografski i identitetski ojačati novopripojene regije Liku i Krbavu, kako bi se one što prije integrirale u ostatak hrvatskih teritorija pod austrijskom vlašću. Najbolji način za to je imenovanje zajedničke upravno-administrativne jedinice imenom dviju novopripojenih regija.

Međutim, niti taj argument nije u potpunosti točan jer i sam Pejnović navodi kako je austrijska vlast ličko-gacki prostor željela uključiti u gospodarski život monarhije, a krbavski prostor podrediti obrani od osmanskih prijetnji (Pejnović, 1993:164). Tom prostoru kasnije je iz istog razloga pripojeno područje ličkog Pounja. Razmotrimo li tu tvrdnju vidimo da je postojala razlika Ličko-krbavske županije od županija koje nisu bile pogođene osmanskim osvajanjima, zato što je jedan dio njezina teritorija i dalje služio svrsi istoj kao i za vrijeme Vojne krajine, dok je za drugi predviđena drugačija budućnost. To je razliku između Like i određenog broja drugih županija svelo i na razlike unutar same Like, jer se od središnje Like i Gacke očekivalo da sudjeluju u gospodarskom životu zemlje, a s druge strane da nastave stvarati resurse za subregije koje su služile obrani.

Tako možemo razviti treću tvrdnju kako je, ponovno kao posljedica geopolitičkih interesa monarhije, Lika podijeljena na dva, iako geostrateški gotovo ista, ipak različita područja. Ta bi zamisao ponovno dovela do toga da istočni dio Like služi čisto vojnostrateškoj svrsi, a srednji i zapadni dio bi imao tranzitnu ulogu povezivanjem područja obrane od osmanske opasnosti s ostatkom hrvatske, zadovoljavajući potrebu za resursima obaju teritorija koje povezuje. Ta je podjela vidljiva i u nejednakom razvoju subregija, jer je „težište prometne cirkulacije i lokacija glavnih žarišta prostorne organizacije regije ... predodredila ličko-zapadnu zavalu kao težišni prostor naseljenosti i demografskog razvoja Like“ (Pejnović, 1993:165).

Dodatne nejednakosti stvorila je Lička pruga, čija izgradnja je započela u ovom razdoblju. Ta pruga samo je rubno dodirivala područje Krbave i Gacke, a u potpunosti izolirala ličko Pounje. Jedini tko je profitirao od takve trase bila je Središnja Lika, pa je tako, zahvaljujući Ličkoj pruzi, Gospić postajao pravi centar regije i županije. Taj model

teritorijalno-političke organizacije vođen je geopolitičkim interesima centralne vlasti baziranjem na geostrateške potencijale regije, bez ikakve šanse da se pretvori u model održivog razvoja jer se nastavio temeljiti na čisto eksploatacijskom pristupu regiji, ali ovog puta produbljujući razlike između subregija, generirajući dobit jednih nauštrb drugih subregija te dobit monarhije nauštrb cijele Like.

Demografska slika Like u razdoblju Ličko-krbavske županije bila je povoljna. Broj stanovnika je sa 190978, 1890. narastao na 204710, 1910. (Holjevac, 2009:438). Jedina tri mjesta s brojem stanovnika većim od 2000 bili su Gospić, Otočac i Senj, a jedino je Senj imao status grada. Holjevac spominje i kako je po etnokonfesionalnom sastavu 1900. U Ličko-krbavskoj županiji bilo 48,76% rimokatolika (dominiraju u zapadnom dijelu županije) i 51,24% pravoslavaca (u istočnom dijelu). Gotovo sva naselja, s izuzetkom Udbine bila su monoetnokonfesionalna. (Holjevac, 2009:427-466). To je dokaz podijeljenosti tih dviju etnokofesijskih skupina, a najviše iz razloga što je veliki broj vlaškog stanovništva pravoslavne vjeroispovijesti, pod utjecajem pravoslavnog svećenstva, jačanjem srpskog nacionalizma, preuzeo srpski etnicitet.

Svijest o ugroženosti od geopolitičkih interesa velikosrpskih ideja bila je sve prisutnija, a Holjevac tvrdi kako su austro-ugarske vlasti surađivale sa srpskim stanovništvom kako bi kontrolirale područje i slomile otpor hrvatske oporbe (Holjevac, 2009:427-466). U tom razdoblju pojavljuje se i problem koji je karakterističan za praktičnu geopolitiku, karakterističnu za početke nastanka same discipline, a to je agrarna prenapučenost Like, točnije nedostatak životnog prostora. Veliki broj stanovnika koji se bavio poljoprivredom nije mogao egzistirati na istom području u uvjetima prevelike rasparceliranosti poljoprivrednih posjeda. To je uzrokovalo neodrživost postojećeg stanja i velika iseljavanja koja su počela narušavati demografsku sliku Like. Tako Bušljeta-Tonković zaključuje kako se problem agrarne prenapučenosti u Lici nije rješavao modernizacijom poljoprivredne proizvodnje već iseljavanjem (Bušljeta-Tonković, 2015:127-133). Tako su započeli trendovi koji su se, uz manje varijacije, nastavili do danas.

Liku u međuratnom razdoblju najbolje i najkonkretnije je opisala Bušljeta-Tonković, koja je rekla da su karakteristike Like u međuraću: „nedovoljna opskrba hranom, kronični nedostatak žitarica i pitke vode, slabe ceste i otežana prometna komunikacija, teški higijenski i zdravstveni uvjeti, neobrazovanost“ (Bušljeta-Tonković, 2015:138).

Tijekom Drugog svjetskog rata Lika je, kako je na jednom predavanju naglasio Branko Dubravica, tadašnji profesor na Fakultetu političkih znanosti, imala jako razvijene i organizirane sve suprotstavljene strane koje su međusobno ratovale. Tako je na području Like bio veliki broj ustaša i domobrana, partizana, a u nekim ratnim periodima i četnika (Dubravica, 2014). Iz toga je razvidno kako se Lika i tada nalazila na sjecištu interesa različitih aktera. Znamo da je Lika bila jedna od kolijevki i posljednjih utvrda ustaštva, jedno od najpogodnijih područja za partizansku taktiku gerilskog ratovanja i jedan od najprioritetnijih ciljeva četničke velikosrpske ideologije koja je težila osvajanju velikog dijela teritorija današnje Hrvatske koji je uključivao cijelu ličku regiju. Tu je vidljiv geostrateški značaj Like.

U kontekstu Nezavisne Države Hrvatske, Lika je činila „srce“ države, iako se nije nalazila u samom središtu te države. Ona je bila simbol junaštva i hrvatstva i bila područje jednostavne mobilizacije vojnika, posebice zbog suprotstavljenih interesa hrvatskog i srpskog stanovništva na području Like, što je posljedica nezadovoljstva proizašlog iz suživota tih dvaju etniciteta. Lika je također služila i za lakšu kontrolu teritorija koji danas zauzima područje istočne BiH. To je značilo da Lika, po prvi put u nešto bližoj hrvatskoj povijesti, nije bila granično područje, iako je, zbog ratnog stanja, imala isti stupanj nesigurnosti i jednak intenzitet sukoba kao ostale granične regije NDH. Dogovorom o granicama između vlasti NDH i Mussolinijeve Italije, obala koja se protezala podvelebitskim kanalom bila je, uz nešto manje značajan morski pojas u južnom dijelu države, jedini izlaz na Jadransko more, što je znatno suzilo područje doticaja NDH s ostatkom svijeta u kontekstu pomorskog prometa i trgovine te dalo podvelebitskom kanalu puno veći geopolitički značaj, zbog prevelike usmjerenosti na taj preostali obalni teritorij.

Tako je Lika, kao prva Kontinentalna regija uz taj granični obalni pojas imala potencijal da se preko nje transportira gotovo sav promet koji bi u NDH ulazio morskim pravcima. Naravno, to bi pretpostavljalo izgradnju nekog lučkog središta ili poticanje razvoja manjih priobalnih gradova kako bi postali luke preko kojih bi se odvijala trgovina morem. Pretpostavku da bi se razvijao upravo taj dio preostale obale, a ne onaj južno, potvrđujemo činjenicom da se razvijeni dio države, kao i njezino administrativno središte, nalazio na sjevero-istoku zemlje, pa je bilo strateški logičnije poticati razvoj luka upravo na tom dijelu preostale Jadranske obale.

Također, taj dio je bio znatno zaštićeniji, jer su njegov priobalni i kontinentalni prostor bili zaštićeni na sjeveru i jugu talijanskim teritorijem, a na istoku je granica bila udaljena dovoljno da bi se omogućila sigurnost i neometan razvoj tog kraja upravo zbog „debljine“ teritorija koji se nalazio između Like i istočne granice NDH. Tako bi te dvije geografske regije imale zadovoljene „vanjske“ pretpostavke održivosti. O „unutarnjim“ pretpostavkama održivosti u konkretnom slučaju ovdje nećemo raspravljati, jer se smatra kako one nisu u tolikoj mjeri uvjetovane geopolitičkim i geostrateškim sadržajem. Međutim, u uvjetima rata, niti jedna od tih granica nije se očuvala, a geopolitički potencijali Like temeljeni na njezinom tadašnjem geostrateškom značaju nisu se imali prilike pojaviti u realitetu.

S druge strane, Lika je predstavljala iznimno važan teritorij za partizanski pokret, iz razloga što je bila „školski primjer“ teritorija na kojem partizani mogu do kraja razviti svoju taktiku gerilskog ratovanja i tako neometano izvoditi diverzije na područjima koje je kontrolirala suprotna strana. Geografski faktor omogućavao im je dugoročno zadržavanje na tom teritoriju, jer je nepristupačan teren otežavao vojsci NDH da se s njima sukobi na klasično vojni način. Da je Lika imala veliki značaj za partizanski pokret, kasnije se pokazalo u izgradnji vojnog aerodroma Željava, najvećeg podzemnog aerodroma u socijalističkoj Jugoslaviji.

Ušavši u sastav Jugoslavije, Hrvatska je nakon 1945. činila jednu od republika unutar FNRJ, kasnije SFRJ. U drugom razdoblju postojanja te države najveće nesuglasice javljale su se između Hrvata i Srba. Zbog toga je posebno interesantna Lika, koja je imala veliki postotak srpskog stanovništva. U Jugoslaviji se kroz Liku grade željeznice i ceste, što dovodi do povećane prometne „prokrvljenosti“. Demografski trendovi su negativni, iako je broj stanovnika bio značajno veći nego danas. Lika u tom razdoblju nije imala veliki geopolitički značaj. Njezina važnost ogledala se uglavnom u vojnostrateškom i geostrateškom položaju. Naime, Lika je, izgradnjom vojnog aerodroma Željava, postala jedna od potencijalnih točaka obrane Jugoslavije.

Pretpostavljalo se da će, zbog teže pristupačnog planinskog terena, Lika biti u mogućnosti jako dugo odolijevati potencijalnim napadima na teritorij Jugoslavije. Tako bi vojni aerodrom Željava služio protuzračnoj obrani i zračnoj potpori jugoslavenskoj vojsci u gerilskom ratu. Na tom je primjeru vidljivo da se očuvalo mišljenje o Lici kao čistom primjeru regije u kojoj je moguće voditi gerilski rat. Tu strategiju dodatno je pospješilo formiranje teritorijalne obrane koje je pretpostavljalo dijeljenje obrambenih zadaća između

središnje države i entiteta niže razine. U to vrijeme Lika nije sigurnosno ugrožena, a socio-ekonomski život u njoj odvija se tijekom karakterističnim za ostatak Jugoslavije. Izrazito su vidljivi urbanizacijski trendovi koji su rezultirali pražnjenjem ličkih sela i bujanjem gradova.

Ekonomska djelatnost koncentrira se oko velikih industrijskih poduzeća u društvenom vlasništvu. Pokraj Gospića se stvara i satelitsko naselje Lički Osik, ali o tome nešto kasnije. 1970-ih osniva se Zajednica općina Gospić te se tako administrativno-politički objedinjuju općine na području Like. To jasno pokazuje da je, iako važnost drugih općina i njihov ekonomski rast nije nezanemariv, Gospić odabran kao središte Like, prvenstveno zbog geopolitičkih razloga i već poduže povijesti sjedišta prijašnjih teritorijalno-političkih jedinica. Bušljeta-Tonković naglašava kako u socijalističkom razdoblju u Lici nije došlo do modernizacije već „zbog nedostatka autonomnog nacionalnog razvitka dolazi do polumodernizacije“ (Bušljeta-Tonković, 2015:145). To je znatno umanjilo potencijale za jačanje geopolitičke moći Hrvatske u okviru Jugoslavije te geopolitičke moći (u kontekstu mikro-geopolitike) Like u odnosu na entitete više razine.

U to vrijeme pojavljuje se i socijalni hibrid „seljak-radnik“ koji je predstavljao suživot socijalističke industrije i poljoprivrede, a do 1980-ih zabilježena je i nerazvijenost osnovne infrastrukture (Bušljeta-Tonković, 2015:146). Pojava seljaka-radnika u kontekstu socijalističke privrede dovela je do narušavanja ličkog identiteta, što je dodatno otežalo povezivanje Like na prostorno-identitetskoj osnovi. Održivi razvoj u tom razdoblju bio je potpuno zanemaren pa se ne može ni pratiti njegova povezanost s geopolitičkim potencijalima regije. Sve razvojne strategije bile su fokusirane na masovnu proizvodnju i velika industrijska poduzeća koja su bili veliki ekološki zagađivači i često puta financijski neodrživa pa situacije međusobnog prelijevanja novca „iz šupljeg u prazno“ između poduzeća kako bi se zadovoljile kratkoročne potrebe poduzeća, nisu bile nikakva rijetkost i nepoznanica.

Lika je i dalje ostala značajan proizvođač drveta, a započela je i proizvodnja finalnog proizvoda, što je bio napredak, ali njezini ostali resursi nisu bili korišteni u skladu s principima održivog razvoja. Došlo je do zapostavljanja poljoprivrednih zemljišta kao posljedice urbanizacije i deagrarizacije, vodni resurs nije bio dostupan velikom broju stanovništva Like sve do 1980-ih, što znači da ga se nije moglo koristiti niti u neke druge ekonomske svrhe. Prirodne ljepote Like nisu se koristile za razvoj turizma, iako su vidljivi neki pomaci u zaštiti prirode, npr. osnivanjem NP Plitvička Jezera. Energija vode počela se

koristiti za proizvodnju električne energije, što je održivo iz tržišnog aspekta upravljanja proizvodnjom i distribucijom energenata, ali ne i ekološkog.

Domovinski rat i velikosrpska agresija na Republiku Hrvatsku

Krajem 1980-ih netrpeljivost između različitih etničkih skupina postaje sve veća. Dijelom je ponukana ekonomskom krizom koja je zahvatila Jugoslaviju, opadanjem moći i manjkom legitimnosti centralne vlasti te međunarodnim zbivanjima u tom razdoblju. Hrvatska se odlučuje za put samostalnosti no, zbog srpske agresije, uspostavu efektivne vlasti na cijelom današnjem teritoriju trebalo je pričekati skoro cijelo jedno desetljeće. Domovinski rat iscrpio je državnu blagajnu i uništio hrvatsku ekonomiju, a što je najvažnije odnio je veliki broj života. Bogović tvrdi kako smo u ovom ratu „svjedoci objedinjavanja pravoslavnih država u pomoć Srbima, muslimanskih država u pomoć bosanskim muslimanima. Zapad nema više ničega što bi ga objedinjavalo i za što bi se svi zajedno založili“ (Bogović, 2017:162).

Lika je u tom razdoblju posebno važna. Prvo, u njoj živi veliki broj stanovništva srpske etničke pripadnosti, što je rasplamsalo sukobe i učinilo Liku jednim od najvećih poprišta ratovanja, a Gospić drugim najrazrušenijim gradom nakon Vukovara. Drugo, Lika je bila od iznimnog geostrateškog značaja za Republiku Hrvatsku. Naime, osvajanje Like od strane agresora značilo bi presijecanje države usmjeravanjem prometa preko magistralnih puteva koji se protežu podvelebitskim kanalom, međutim zbog „tankog“ pojasa koje podvelebitski kanal zauzima, nakon Like i on bi u kratkom roku došao pod neprijateljevu čizmu. Tako je „debljina“ teritorija geografske regije Like uz njezine čisto geografske karakteristike, bila glavni adut RH u borbi za očuvanje cjelovitosti teritorija. Toga je bio svjestan i agresor pa mu je Lika bila jedan od osvajačkih prioriteta, a sve s ciljem osvajanja podvelebitskog kanala, tj. izlaska na Jadransko more. Tako je geostrateška važnost Like, zbog dugotrajnosti sukoba na njezinu teritoriju, dovela do velike razrušenosti i ekonomskog propadanja. U godinama nakon rata Lika je doživjela skroman ekonomski rast. Negativni demokratski trendovi su se nastavili, a geopolitička važnost regije nije se povećavala već, naprotiv, sve više opadala.

Srpske pretenzije na teritorij geografskih regija Like i podvelebitskog kanala zaslužile su posebno objašnjenje u ovom radu, jer su, uz osmansku prisutnost, u najvećoj mjeri obilježile današnju mogućnost održivog razvoja i njezin geopolitički položaj. Tom temom najviše i najpodrobnije se bavio nekadašnji biskup Gospićko-senjske biskupije i doktor povijesti Mile Bogović. Svoja promišljanja o toj temi objedinio je i dodatno razradio u svojoj knjizi „Srpsko pravoslavlje i svetosavlje u Hrvatskoj“ (Bogović, 2017). Kroz svoj cjeloživotni

rad na temi pravoslavlja, Bogović je došao do zaključka da je potrebno razdvojiti pojmove pravoslavlje i svetosavlje, pa tako prvo objašnjava kao religiju, a drugo kao povezanost Srpske pravoslavne Crkve sa srpskom državom. Tako je SPC bila u službi interesa srpske države (koja se kroz povijest pojavljuje u nekoliko različitih državno-pravnih uređenja). To je jedan od razloga zašto je SPC vlaško stanovništvo na području Like (i nekih drugih dijelova Hrvatske) preokrenula s poganskih vjerovanja na pravoslavlje, a jačanjem nacionalne svijesti sugerirala i poticala želju tog stanovništva da se ono počne smatrati dijelom srpskog etniciteta (Bogović, 2017:19-45).

Na osnovu Bogovićevih opservacija možemo vidjeti kako su srpska država i SPC zajedno djelovale u cilju povećanja geopolitičke moći Srbije na prostoru jugoistoka Europe. To je iznimno važna spoznaja koja nam pokazuje kako utjecaj na geopolitičko pozicioniranje neke države u nekoj regiji ima veći broj aktera čije je djelovanje često puta isprepletano i dogovoreno, iako se službeno smatraju odvojenim entitetima. Važno je za naglasiti i činjenicu kako je potrebno pojmovno razlučiti različite pojavne oblike različitih geopolitičkih faktora i subjekata, kao što to čini Bogović (2017) (iako ne s namjerom da se tema kojom se bavi problematizira u okviru geopolitike). Tako se pojmovnim definiranjem određenih aktera, procesa i pojava može konkretnije odrediti uloga istih u procesu geopolitičkog pozicioniranja nekog entiteta u određenom užem ili širem okruženju. Razdvajanjem i definiranjem pojmova pravoslavlja i svetosavlja, Bogović (2017) je dao izniman doprinos razmatranjima geopolitičkog utjecaja Srbije i SPC na području Hrvatske. Slijedom svega navedenog, za zaključiti je kako je interes SPC i Srbije na području Like u znatnoj mjeri utjecao na njezine mogućnosti za primjenu modela održivog razvoja i šanse da se geopolitički profilira i postane hrvatska regija velikog značaja.

Održivi razvoj i mikro-geopolitika Like u današnje doba

Na temelju nestrukturiranih intervjua s relevantnim stručnjacima koji se kroz različita znanstvena područja bave pitanjem održivosti ličke regije te literature koja se bavi istom temom, bili smo u mogućnosti sagledati današnje potencijale održivog razvoja Like i to sve dovesti u suodnos s geopolitičkim karakteristikama regije. Lika je regija ogromnih prirodnih bogatstava. Naime, to je regija bogata vodama, tlom, šumama, prekrasnim krajolicima, poljoprivrednim površinama i planinama. Lika, kao takva, ima velike potencijale da, služeći se resursima kojima raspolaže, u znatno većim količinama nego ostale regije u RH, uspostavi model održivog ekonomskog razvoja. Model socijalne održivosti isto je moguć, posebice uzevši u obzir činjenicu kako je ona danas etnički homogena regija. Što se političke održivosti tiče, Lika kao jedinica regionalne samouprave (iako Ličko-senjska županija ne obuhvaća sve subregije geografske regije Like) ima potencijal da po vlastitom nahođenju odluči kako se želi geopolitički pozicionirati u odnosu na ostale regije, u ovom slučaju županije u RH. U ekološkom smislu, Lika je jedna od najnezagađenijih regija u RH, a tome u prilog govori i veliki broj zaštićenih područja u sklopu NP Plitvička jezera i Sjeverni Velebit te PP Velebit.

Međutim, svemu tome, na putu stoje brojne prepreke koje ćemo ovdje analizirati. Dakle, zapitat ćemo se – što to stoji između potencijala održivog razvoja Like i njezina geopolitičkog položaja. Geostrateški značaj Like smanjio se nakon Domovinskog rata, uglavnom zbog nestanka vanjskih ugroza, a dodatno je oslabljen i negativnim demografskim trendovima.

Lika, kao šumom najbogatija hrvatska regija, ima potencijal na tom resursu graditi svoju budućnost. U intervjuu provedenom u svrhu istraživanja za ovaj rad, Bušljeta-Tonković naglašava kako Lika ne koristi svoje šume kako bi optimizirala ekonomske benefite proistekle od drveta kao resursa. Naime, ona naglašava kako Hrvatske šume vode pogrešnu politiku gospodarenja šumama, jer dopuštaju sječu šuma u razmjerima koji dovode do neodrživosti. Dodatni problem je i nepostojanje poduzeća koja se bave drvetom u industrijskoj fazi, pa nema finalnog proizvoda, već se drvo uglavnom izvozi u susjedne zemlje kao sirovina. S druge strane, drveni peleti koji su u funkciji energenta, proizvode se od „zdravih“ trupaca, a tek u manjem broju slučajeva od otpada kako to nalaže princip održivog razvoja u sektoru šumarstva (Bušljeta-Tonković, 2018). To je najprimitivniji oblik ekonomske aktivnosti i on ne dovodi do optimalizacije dobiti od šume kao resursa.

To znači da je najveći dobitnik strani proizvođač finalnog proizvoda, a Lika kao regija ima ulogu opskrbljivatelja stranih proizvođača potrebnom sirovinom i ulogu krajnjeg potrošača. Dakle, u gospodarenju šumama kao resursom vidljiva je neodrživost i ekonomske i ekološke dimenzije. Tu je geopolitički položaj Like u odnosu na druge hrvatske regije i regije susjednih država (posebice onih na zapadu) jednak geopolitičkom položaju Konga koji se bavi eksploatacijom minerala i zlata koje po maloj cijeni prodaje bogatim zapadnim zemljama, u odnosu na te zemlje.

Zahvaljujući prekrasnoj prirodi Lika ima potencijal razvoja turizma, kako u ljetnim, tako i u zimskim mjesecima. Međutim, noćenja u Lici, iako im broj nije neznatčan, su izrazito kratka, što se može smatrati nedostatkom popratnog sadržaja. Zbog toga bi valjalo poraditi na poticanju razvoja popratnog turističkog sadržaja s ciljem duljeg zadržavanja turista u Lici, što bi dovelo i do veće potrošnje (Bušljeta-Tonković, 2018). Međutim, s tim u vezu se dovodi i socijalni element konkurentnosti, a ne komplementarnosti za kojeg Bušljeta-Tonković smatra da onemogućuje normalan razvoj poduzetništva na području Like (Bušljeta-Tonković, 2018). Tome valja dodati i Šimunićevo uviđanje visoke razine korupcije na području Like, što dodatno otežava razvoj poduzetništva, kako u turističkom, tako i u ostalim sektorima (Šimunić, 2018).

Dakle, iako su joj turistički potencijali iznimno veliki, Lika nije turistički atraktivna i posjećena u onoj mjeri u kojoj bi mogla biti. Ono što pridonosi razvoju turizma na području Like svakako su dva nacionalna parka i jedan park prirode te podvelebitski kanal kao područje koje gravitira geografskoj regiji Lici i nalaze se u sastavu Ličko-senjske županije. To je područje koje se nalazi uz more i kao takvo pridonosi turističkoj ponudi Like u ljetnim mjesecima. Međutim, nije primjetna komplementarnost u turističkoj ponudi podvelebitskog i zavelebitskog dijela županije. Podvelebitska obala u kontekstu Ličko-senjske županije, njezin je turistički razvijeniji dio, ali u kontekstu ukupne Jadranske obale, što se tiče turističke ponude, zapostavljeniji i siromašniji dio. Bušljeta-Tonković (2018) spominje 200 kilometara zaboravljene obale, a Šimunić tu tvrdnju potkrjepljuje vlastitim istraživanjem tog područja pregledavanjem satelitskih snimaka koje ukazuju na napuštenost i veliku raspršenost malih turističkih mjesta, a također mu ne promiču niti brojne neregularnosti koje se kose sa zemljišno-knjižnim pravnim normama i ujedno ukazuju na nelogičnosti u korištenju prostora (Šimunić, 2018).

Tako vidimo da su geopolitički potencijali Like u iskorištavanju podvelebitskog kanala kao dijela iste administrativno-političke cjeline nerazvijeni i zapostavljeni. Geopolitičke benefite koje bi regija mogla imati od komplementarnosti sa priobalnim područjem podvelebitskog kanala, Lika uopće ne iskorištava što dokazuje i nepostojanje inicijative da se te dvije geografske cjeline povežu s ciljem stvaranja potpune turističke ponude. Što se zimskog turizma tiče, o njemu se nema puno toga reći. On, s obzirom na potencijale te vrste turizma, gotovo da i ne postoji. Sve aktivnosti svode se na sanjkanje i grudanje, za što niti nije potrebna neka ozbiljnija infrastruktura, a mogućnost skijanja ne postoji.

To je zaista zanimljivo kada se uzmu u obzir geografske karakteristike Like i pogodnosti regije za razvoj zimskog turizma. Niti jedna druga regija (osim možda Gorskog kotara) nema zadovoljen toliki broj prirodnih pretpostavki za razvoj zimskog turizma, a u Lici se taj potencijal sveo na turističku atrakciju „gledanja snijega“. To su poražavajuće činjenice koje dovoljno govore o sposobnosti regije da se ostvari u onim područjima za koja ima zadovoljene gotovo sve uvjete. Kako onda očekivati da se takva regija prilagodi uvjetima održivog razvoja na području industrije, obrazovanja, politike i njegovom primjenom dovede do povećanja geopolitičkog značaja u RH i njezinu užem okruženju. Još kad se tome doda i pretpostavka da održivi razvoj tek u dugoročnoj perspektivi može dovesti do stvaranja pretpostavki za potencijalno povećanje geopolitičke moći, vidimo koliko je Lika daleko od takvog razvojnog scenarija.

Vodni resursi na području Like uglavnom su u vlasništvu stranih investitora ili se koriste u svrhu opskrbljivanja lokalnog stanovništva pitkom vodom. Sa zabrinutošću je primijećena nedavna vijest kako je, navodno, punionica vode Sveti Rok dodijeljena u koncesiju arapskom vodno-distribucijskom poduzeću i to po vrlo pristupačnoj cijeni. Poznato je kako su arapske zemlje Bliskog istoka prije nekoliko godina započele uvoz flaširane vode iz RH. Uzevši u obzir tu činjenicu, lokalna je zajednica trebala poduzeti sve što je u njezinoj moći da dokapitalizira punionicu vode uz uvjet djelomične ili potpune promjene vlasničke strukture poduzeća. Međutim, to je još jedan dokaz kako je krupni kapital značajan geopolitički akter i kako zemlje koje oskudijevaju vodom kao resursom nastoje postići održivost u njezinu korištenju ulaskom na eksploatacijsko tržište zemalja koje ju posjeduju. S druge strane, Lika je ponovno pokazala kako nije zainteresirana za model održivosti pa je izvore pitke vode pohrlila dodijeliti u privremena vlasništva stranim investitorima. Interesi

kratkoročne održivosti prevladavaju nad modelom održivog razvoja koji garantira održivost u dugoročnoj perspektivi.

Energija vode i vjetra također se koristi u proizvodnji električne energije, pa tako valja spomenuti vjetroelektrane nedaleko Gračaca i umjetno jezero Kruščica koje se nalazi u subregiji Središnje Like. Naime, Bušljeta-Tonković tvrdi kako umjetno jezero Kruščica mijenja mikro-klimu Like diktirajući vodostaj rijeka te naglašava kako Lika nije navikla na vodu stajačicu tolikog obima (Bušljeta-Tonković, 2018). To dovodi do mogućnosti ekološke katastrofe, pa je jasno kako Hrvatska elektroprivreda ne vodi računa o interesima lokalnog stanovništva. Trend iseljavanja iz sela Kosinj zbog čestih poplava prouzrokovanih upravljanjem vodostajem rijeka od strane HE Kruščica, mijenja geostatešku i geopolitičku sliku središnje Like. Tako se korištenjem obnovljivog izvora energije nastoji postići održivost opskrbe regije električnom energijom (energetska održivost i održivost opskrbe energijom), dok to s druge strane dovodi do neodrživosti ostalih dimenzija održivog razvoja. Međutim, geopolitički značaj Like, pod uvjetom proizvodnje značajne količine električne energije iz obnovljivih izvora mogla bi porasti, jer je energetska samodostatnost važan element na putu geopolitičkog repositioniranja neke regije.

Održivi razvoj u dimenziji politike jedan je od najvažnijih za ovaj rad. Naime, najveći dio geografske regije Like nalazi se u sklopu Ličko-senjske županije. U sastavu iste nalazi se i primorski dio podvelebitskog kanala koji je za Liku iznimno značajan iz razloga što osigurava djelomično upravljanje primorskim i morskim resursima. Danas se taj pridruženi dio u odnosu na Liku često smatra i jedinstvenom cjelinom. Bušljeta-Tonković smatra kako je Ličko-senjska županija površinom prevelika, pa se posljedično tomu, za upravljanje (tekuće troškove) i razvoj troši puno više resursa ekvivalentno broju stanovnika, nego u ostalim hrvatskim županijama. Indeks razvijenosti Like veći je od realnog, napominje Bušljeta-Tonković, zbog velikog broja zaposlenih u javnom sektoru, posebice jedinicama lokalne i regionalne samouprave. Županija, kao i jedinice lokalne samouprave na području LSŽ provode politiku izgradnje infrastrukture u što je moguće većem broju naselja, pa makar se radilo i o mjestima s tek nekoliko stanovnika.

Zato Bušljeta-Tonković smatra kako bi „umiruća“ sela valjalo pustiti da nestanu, a resurse namijenjene izgradnji njihove infrastrukture prenamijeniti selima koja imaju potencijal opstanka i koja su od vitalnog interesa za gradove i općine u čijem se sastavu nalaze (Bušljeta-Tonković, 2018). Dakle, potrebno je primijeniti selekcijski pristup u

oživljavanju naselja s izrazito negativnim demografskim trendovima. Kriterij u određivanju u koja sela uložiti novac za izgradnju infrastrukture, a u koja ne, bio bi geopolitički. Tako bi lokalne vlasti trebale odlučiti koja su mjesta geopolitički i geostrateški značajna za daljnji razvoj njihova entiteta, a koja nisu.

Na području Ličko-senjske županije nalazi se veliki broj gradova i općina koji su u međusobnom rivalskom odnosu, umjesto da se vode logikom komplementarnosti. To je posljedica različitog povijesnog razvoja. Tako Bogović naglašava kako je Senj jedan od prvih gradova koji je status grada imao puno prije Gospića i Otočca, pa se u njemu imala prilike razviti kultura urbanog življenja (Bogović, 2018). Tako vidimo da se Senj u grad pretvara na puno „prirodniji“ način nego Gospić i Otočac, koji središtima svojih subregija postaju odlukom centralnih vlasti iz čistih geopolitičkih razloga. Vidljivo je, dakle, da neki teritorijalno-politički entiteti nastaju *bottom-up* pristupom, a tek onda dobivaju geopolitičku nadmoć nad ostalim gradovima (Senj na području podvelebitskog kanala), dok drugi nastaju *top-down* pristupom, zbog geostrateškog značaja za centralnu vlast s ciljem lakše kontrole nekog teritorija, a tek onda posljedično tome postaju gradovi (Gospić i Otočac na području Like). Tako vidimo da je način nastanka nekog od subjekata, u ovom slučaju mikro-geopolitike, jedan od najvažnijih faktora njihova budućeg geopolitičkog pozicioniranja.

Socijalna dimenzija održivosti usko je vezana za prostorno-identitetsku sliku Like, koja je kriterij za definiranje Like jedinstvenom regijom. Međutim, ta socijalna dimenzija definirat će pojavni oblik regije u nekom od geopolitičkih diskursa, pa ćemo se često s pravom zapitati - je li neka regija tek u realitetu egzistirajući imaginarij ili se ipak radi o regiji koja ima stvarne poveznice koje korijen imaju u zajedničkoj povijesti, teritoriju i politici. Lika se može definirati kao geografska regija jer je omeđena visokim planinama koje joj daju manje-više jasne geografske granice. Međutim, u kontekstu geopolitike kriterij teritorija je bitan, ali ne i jedini bitan. Na nekom teritoriju mora postojati i neka politička zajednica u okviru nekog političkog entiteta. U kontekstu mikro-geopolitike to nije država već neki teritorijalno-politički entitet hijerarhijski niži od nje.

Dakle, Lika ima relativno jasno postavljene međe, čime je zadovoljen preduvjet jasnoće geografskog segmenta u definiranju regije. Namjerno koristimo naziv međe, a ne granice, jer međe su pojam „ekonomsko-geografskog ili demografsko-gravitacijskog karaktera“ (Pavić, 2012:35), pa ih je zato primjerenije koristiti u definiranju obuhvata teritorija u čisto geografskom smislu. Najspornija geografska granica je ona prema Ogulinu.

Međutim, Ogulinsko-plašćansku dolinu prije možemo smatrati subregijom u makroregiji Gorske Hrvatske ili pak dijelom Gorskog kotara više nego dijelom Like, iako su primjetne brojne sličnosti ogulinsko-plašćanske subregije i ličke regije kroz povijest. Ogulinsko-plašćansku dolinu možemo smatrati i prijelaznom zonom pa bismo taj dio ličke međe mogli smatrati definiranim. Lika na istoku ima i granicu, a to je ona s BiH, dok na ostalim stranama ima međe s ostalim hrvatskim regijama.

Ono što čini politički segment u geopolitičkom definiranju regije jest komunalna granica regionalnog entiteta, u našem slučaju to je Ličko-senjska županija. Granice županije i njezinih komunalnih jedinica ne poklapaju se s geografskim granicama Like. Naime, područje subregije Gračac nalazi se izvan granica LSŽ, dok joj je pridodano područje podvelebitskog kanala sa zapadne strane Velebita. Razlog takve teritorijalno-političke podjele leži u vremenu ratne ugroze i prevelikog postotka stanovništva srpskog etniciteta, pa je područje Gračaca izuzeto iz LSŽ i dodijeljeno Zadarskoj županiji, a LSŽ su pridodana priobalna područja na zapadnoj strani Velebita, kako bi postotak stanovništva srpske etničke pripadnosti, a samim time i njihov utjecaj na donošenje odluka u budućem demokratskom režimu bio smanjen. To je čisti primjer strateškog promišljanja potaknut (mikro)geopolitičkim razlozima. Tako vidimo da određivanje komunalnih granica često puta dovodi do zanemarivanja geografskih međa. Upravo zbog toga geopolitika nastoji obuhvatiti i teritorijalni i politički segment poimanja regije.

Uvidom u odnos između gradova i općina LSŽ možemo promotriti imaginarnost promatrane regije. U geografskom smislu Lika je jedinstvena regija. U političkom smislu ona u sebi (LSŽ) sadrži dijelove koji nisu geografski dio Like i odbijaju se nazivati ličkima. Međutim, problem kod LSŽ je taj što sam naziv sugerira kako bi podvelebitski kanal u teritorijalno-političkoj cjelini trebao predstavljati Senj, a Općina Karlobag i Grad Novalja ne smatraju se na bilo koji način toliko povezanim sa Senjom da bi ga smatrali predstavnikom podvelebitskog dijela LSŽ. Upitno je koliko se uopće podvelebitski prostor može smatrati jedinstvenom regijom.

Zapadna međa Like kao geografske regije iznimno je važna jer povezuje regiju s priobalnim mjestima i osigurava joj izlazak na more. Ona je prometno relativno slabo povezana, ne iz razloga što se prometnice koje povezuju ta dva geografska entiteta nisu razvijale i modernizirale već zato što je geografska slika tog prostora takva da preko Velebita nije izgledan neki drugi oblik povezivanja tih geografskih entiteta. Tako je Lika povezana s

podvelebitskim kanalom s nekoliko prometnica koje vode preko nekoliko planinskih prijevoja i nisu najbolja pretpostavka nodalno-funkcionalne povezanosti i gravitiranja priobalnih gradova regiji Like.

Istočna međa je ujedno i granica RH s BiH, a upravo se na njezinom jugoistočnom dijelu Lika povezuje s ostalim planinskim lancima koji joj daju obilježje dinaridske skupine naroda. Tako se ona, usmjeravajući se na istočnu granicu, balkanizira. Na istoku Like demografska struktura se znatno izmijenila, a značajan broj stanovnika istočnih ličkih subregija čine Hrvati iz srednje Bosne koji su ta područja naselili tijekom i nakon Domovinskog rata. Tako oni mijenjaju lički identitet, mogli bismo reći da ga upotpunjuju, jer integracijski potencijal Ličana nije bio dovoljno jak da asimilira novonaseljeno stanovništvo. Tako u istočnim subregijama Like danas vidimo identitetske sličnosti s ostatkom jugoistoka Europe, odnosno jače izražen balkanski mentalitet nauštrb mješavine balkanskog i srednjoeuropskog ili mediteranskog koji je karakterističniji za ostala područja Like.

Dakle, izmjenom demografske strukture tog prostora došlo je do veće balkanizacije tog dijela Like. Balkanizaciju ćemo ovdje definirati kao retradicionalizaciju (Banovac, Blažević, Boneta, 2004:116). Ova međa i granica od velikog je geostrateškog i geopolitičkog značaja za RH, a značaj će joj rasti novim migrantskim valovima koji će vrlo vjerojatno u velikoj mjeri prolaziti preko teritorija BiH u središnju Hrvatsku. Iako neki smatraju da je to područje neprohodno, upravo zbog njegove zanemarenosti i prepuštenosti geografskom faktoru da odigra glavnu ulogu u zaustavljanju odnosno preusmjeravanju migrantskog vala, izgledne su šanse da Lika, pa i RH, bude njime sigurnosno ugrožena.

Južna međa Like dovodi je u doticaj sa dalmatinskom primorskim prostorom i zagorom. Tako je Lika povezana sa Zadrom kao gravitacijskim središtem makro-regije. Sve ukazuje na to da je središte kojem gravitiraju lički gradovi i općine upravo Zadar, dok se nekoliko godina unazad „za sve što je bilo od životne važnosti išlo u Rijeku“ (Šimunić, 2018). Vidimo dakle da južna granica Like donosi prevagu u njezinom nodalno-funkcionalnom opredjeljenju, pa danas lička regija u glavnini gravitira Zadru. Tako Magaš smatra da je potrebno ozbiljno razmotriti „okolnosti i koncept suvremenoga povezivanja ličkog i sjevernodalmatinskog prostora u suvremeni potencijalni regionalni kompleks s motrišta suvremene regionalizacije Hrvatske i Europske unije“ (Magaš, 2016:60). Međutim, moramo biti svjesni postojanja odvojenog teritorijalno-političkog povijesnog razvoja tih dviju regija i razlika proizašlih iz toga.

Također, treba uzeti u obzir i različite razine razvijenosti tih dviju regija, pa bi njihovo povezivanje u zajedničku teritorijalno-političku cjelinu značilo umjetno stvaranje „statističke slabine“ koja bi na ruku išla Zadru, a na štetu Lici. To bi za sjevernodalmatinski prostor bila vrlo mudra i povoljna mikro-geopolitička strategija. Do povezivanja ovih dviju regija nije došlo samo u idejama različitih autora, već se ona realizirala izgradnjom autoceste koja je glavninu ličkog prostora još čvršće vezala za sjevernodalmatinski čime je Zadar postao gravitacijsko središte te mikro-regije. Magaš ističe kako se „s obzirom na nove procese povezivanja autocestom i brzi razvitak Zadra, prostor Like s izuzetkom senjskog i u manjoj mjeri područja Otočca i Brinja funkcionalno i gospodarski usmjerio na Zadar“ (Magaš, 2016:72). Očito je da se sa sjevernodalmatinskim prostorom nije povezao cijeli prostor Like, jer neki gradovi poput Senja i Otočca gravitiraju Rijeci. To je dodatno dovelo do razjedinjavanja Like kao jedinstvene regije u geopolitičkom smislu.

Usmjerenost ličkih subregija na različite kulturno-civilizacijske i nodalno-funkcionalne krugove dovela je u pitanje poimanje Like kao jedinstvene regije u geopolitičkom smislu. Iz toga slijedi da se u slučaju Like u kontekstu geopolitike radi o imaginarnoj regiji. Iako je Lika jasno definirana kao geografska regija koju se smatra jedinstvenom cjelinom, politički je obuhvaćena samo jednim dijelom u sklopu LSŽ, kao županije koja se smatra političkim pandanom geografskih regija Like i podvelebitskog kanala. Nodalno-funkcionalno i civilizacijsko-kulturološki, kao posljedica povijesnog dovođenja u suodnos geografskog i političkog segmenta ličkog prostora, Lika je razjedinjena i usmjerena na različita gravitacijska središta koja se nalaze izvan regije. To je dokaz da je povijesna pojavnost Like kao političke cjeline (segment koji se često mijenjao) u odnosu na njezin geografski obuhvat (statični segment), dovela do njezine imaginarnosti danas. Isti razlog, uključujući i njegovu spomenutu posljedicu, postao je uzročnikom nemogućnosti primjene nekog od modela održivog razvoja na području Like.

Studija slučaja grada Gospića

Grad Gospić nalazi se u subregiji Središnje Like i sjedište je Ličko-senjske županije. Često ga se smatra i gradom predvodnikom u razvoju županije i nositeljem ličkog identiteta na području cijele Like kao geografske regije, no vidjet ćemo je li tomu tako. Grad Gospić prema popisima stanovništva iz 2011. godine broji 12 745, a samo naselje Gospić 6 575 stanovnika (Državni zavod za statistiku, www.dzs.hr). Prostire se na površini od 967 km² i time je površinom najveći grad u RH. Analizirajući naselja Grada Gospića, Čukman zaključuje kako se „najveća naselja nalaze uz državne ceste (D25 i D50). Zbog bolje prometne povezanosti tu su se smjestili centri rada, a time i stanovništvo“ (Čukman, 2018:9).

S obzirom na razmještaj stanovništva, Šimunić tvrdi kako Gospić nema više potencijal značajnog povećanja broja stanovnika nastalog kao posljedica useljavanja stanovništva iz okolnih mjesta, upravo zbog ispražnjenosti tih naselja (Šimunić, 2018). Vidimo dakle, da se Gospić susreće s velikim geostrateškim problemom. Kao grad od geoprometnog, geostrateškog, pa čak i vojnostrateškog značaja, Gospić nema mogućnost povećanja broja stanovnika dosadašnjim modelom urbanizacije. Pridodavši tome i negativne demografske trendove s kojima se grad susreće, za zaključiti je kako njegova geostrateška moć i premoć u odnosu na druga naselja u širem okruženju naglo opada.

Gospić nije oduvijek bio „centar“ Like i njezin najznačajniji i najveći grad. On se prvi put spominje 1604. godine u turskim defterima kao „neznatno naselje, selo ili čak napušteno selo“ (Šarić, 2012:217, iz Mataija, 2015:144). Tada je Gospić neznatno mjesto, a ulogu najznačajnijeg naselja tog dijela Like za vrijeme osmanske vlasti ima Lički Novi (Šimunić, 2018). Geostrateški, geopolitički i urbanistički značaj Gospića će „započet u 17., zaživjeti tek u 18. i 19. stoljeću vojnokrajiške povijesti grada“ (Mataija, 2015:144). Za vrijeme osmanske vlasti na području Like razvijaju se neki obrasci ponašanja koji su karakteristični za njezinu današnjicu i čine sastavni dio ličkog identiteta. Tu se prije svega misli na razvijenu korupciju i klijentelizam što nastaje kao posljedica poimanja države, vlasti i sustava kao stranog tijela od kojeg je pohvalno nešto otuđiti (Bušljeta-Tonković i Šimunić, 2018).

U vojnokrajiškom razdoblju područje Like pripojeno je Karlovačkom generalatu, pa reorganizacijom Vojne krajine 1746. godine jača uloga Gospića, zbog odluke austrijskih vlasti da uspostavi dvije pukovnije na području Like – Ličku (sa sjedištem u Gospiću) i Otočku. U tom razdoblju se planski izgrađuje Gospić kako bi postao sjedište Ličke pukovnije.

Zanimljiva je i opservacija da se do druge polovice 19. stoljeća Ličanima smatraju samo stanovnici Ličke pukovnije (Holjevac, 2009:427-466). Tada sastavni dio ličkog identiteta postaju tradicionalizam i patrijarhalizam, kao temelji postojanja kućnih zadruga (Bušljeta-Tonković, 2018). Kao što vidimo Gospić nastaje planski, *top-down* pristupom, tj. odlukom središnjih vlasti da osnuju grad na mjestu od velikog strateškog značaja za Monarhiju, kako bi on postao središte Ličke pukovnije i značajan geopolitički akter na području Like, sposoban da se suprotstavi osmanskim pretenzijama na oduzeta im područja.

Način nastanka i razvoja Gospića iznimno je bitan za njegovu analizu u kontekstu geopolitike i održivog razvoja. Naime, kako je grad Gospić nastao kao projekt središnjih vlasti, tako se nastavio i razvijati, pa se u njemu nagomilala velika administracija. Holjevac naglašava kako Gospić sredinom 18. stoljeća postaje sjedište prve vojnokrajiske brigade koja obuhvaća i Otočku i Ličku pukovniju, pa njegova uloga postupno jača (Holjevac, 2009:427-466). Tu vidimo kako Gospić po prvi put u povijesti postaje sjedište i najznačajniji grad geografske regije Like. Otočac je još tada izgubio ulogu potencijalnog rivala grada Gospića u budućim teritorijalno-političkim podjelama prostora Like, iako je u određenim povijesnim razdobljima zadovoljavao neke pretpostavke da to postane.

Ono što je jedan od najvažnijih događaja za geografsku regiju Liku, jednako je važno i za grad Gospić, a to je već spomenuti nastanak Ličko-krbavske županije sa sjedištem u Gospiću. Tada je Gospić iz utrke za potencijalnog predvodnika u regiji isključio Senj koji postaje dijelom Ličko-krbavske županije, ali ne i njegovim sjedištem, iako je jedini imao status grada (Gospić i Otočac su u to vrijeme imali status općine, točnije kotara). Iako je, kako saznaje Holjevac, Senj bio posebna teritorijalna jedinica s vlastitim magistratom, u nekim drugim pitanjima (poreznim i upravnim poslovima) je bio podređen Ličko-krbavskoj županiji. Taj poseban položaj Senja nije mu omogućio stjecanje većeg geopolitičkog značaja u odnosu na Gospić, kako bi postao sjedište neke buduće teritorijalno-političke jedinice. Iako je Senj i danas jedan od najspecifičnijih gradova u Ličko-senjskoj županiji, ipak nije njezino središte, ali njegova (mikro)geopolitička važnost za županiju daleko je od neznčajne.

Istočni dio Like nije imao mogućnost iznjedruti grad koji bi parirao Gospiću za mjesto sjedišta Ličko-krbavske županije, jer je Ličko Pounje otrgnuto od osmanske vlasti znatno kasnije od ostatka Like. Zbog toga na tom prostoru nije postojalo niti jedno značajnije naselje koje je moglo parirati već urbaniziranom Gospiću. Iako su istočni dijelovi Like imali i preuzeli neki drugi identitet, oni se nisu mogli razviti kao subregije s potencijalom

(mikro)geopolitičke prevlasti. Razvoj tih naselja i mogućnost povećanja geopolitičkog značaja dodatno je usporila izgradnja Ličke pruge koja je zaobilazila istočnu Liku, a samo rubno dodirivala Otočku subregiju, a najveću korist od nje imao je Gospić. Tu ponovno vidimo kako su centralne vlasti istim (*top-down*) pristupom odredile geopolitičku sudbinu svake od subregija Like. Tako je Gospić, koji možda danas ne bi niti postojao, intervencijom centralnih vlasti postao centar najveće hrvatske regije i sjedište svih povijesnih teritorijalno-političkih jedinica koje su postojale na području Like.

Međutim, postankom sjedištem županije u Gospiću se započinje razvijati veliki administrativni aparat. Tako je Gospić 1900. godine imao 2995 stanovnika, od toga gotovo zanemariv broj trgovaca i obrtnika, a iznimno veliki broj činovnika koji su obavljali županijske poslove (Holjevac, 2009:427-466). Mogli bismo reći da se ta karakteristika Gospića kao „činovničkog grada“ odnosno zaposlenika u tijelima javne uprave u širem smislu, zadržala sve do danas. Slijedom toga, moramo se zapitati – nije li Gospiću suđeno da bude „grad činovnika“ s obzirom na razloge i način njegova nastanka i posljedičnu ulogu županijskog središta (ali i raniju ulogu sjedišta pukovnije, a kasnije i brigade) i na taj mu način onemogućeno da prirodnim slijedom razvije ozbiljan i značajan realni sektor privrede kako bi se pokušao razvijati po principima održivosti i povećati svoj geopolitički značaj. S obzirom na to, jasno je zašto on ne zadovoljava gotovo niti jedan uvjet na nekoj od razina održivog razvoja. Međutim, ono što nije jasno jest pitanje njegove geopolitičke moći, odnosno geopolitičkog značaja u odnosu na potencijale i resurse drugih gradova i općina na području Like.

Zanimljiva je Holjevčeva tvrdnja kako Gospić i Otočac, za razliku od Senja, kroz povijest nisu imali tradiciju urbanog življenja. Bez te tradicije oni se ni po čemu nisu razlikovali od okolnih naselja (svoje ruralne okolice), osim što su bili administrativna središta s pripadajućim institucijama, pa su kao posljedicu toga imali veći broj stanovnika (Holjevac, 2009:427-466). Bušljeta-Tonković tvrdi kako Gospić danas nema razvijen građanski sloj klasičnog tipa, već je stanovništvo ruralizirano (Bušljeta-Tonković, 2018), a Šimunić razloge toga traži u odlasku srpskog stanovništva iz grada tijekom Domovinskog rata, jer smatra kako su oni činili nešto malo građanskog sloja koji je u Gospiću postojao, jer je centralna vlast uvijek imala praksu postavljanja stanovnika srpskog etniciteta na rukovodeće funkcije. Odlaskom tog stanovništva urbanog načina života, iako im je taj način života umjetno omogućen, grad se ruralizira (Šimunić, 2018). To da je Gospić ruralizirani grad dokazuje i

izgled samog grada, mali broj stambenih zgrada, raspored kuća, raspršenost grada i slično. Sve su to pretpostavke koje onemogućavaju razvoj temeljen na principima održivosti.

Treći put je centralna vlast priskočila u pomoć Gospiću nakon Domovinskog rata. Naime, tijekom i nakon rata stanovništvo Gospića znatno se smanjilo, a grad je imao status drugog najrazrušenijeg grada u RH. Zato je centralna vlast odlučila dodijeliti Gospiću ulogu predvodnika Like, unatoč njegovoj nespremnosti da to postane. Dodijeljen mu je status grada i sjedišta županije, a zbog premalog broja stanovnika u odnosu na ostale gradove koji su bili konkurenti za mjesto središta županije (posebice Otočac i Senj) novom teritorijalno-političkom podjelom gradu je dodijeljena površina od nevjerojatnih 967 km². To mu je priskrbilo veći broj stanovnika kako bi prema numeričkom kriteriju bio konkurentniji u odabiru županijskog središta. Međutim, to je dugoročno naštetilo Gospiću.

Stanovništvo okolnih naselja koja su dodijeljena gradu već je u njemu živjelo, pa okolna sela više nisu mogla povećati broj stanovnika samog grada, a potreba za izgradnjom infrastrukture dovela na cijelom području tako velikog grada dovela je do nevjerojatnih pritisaka na gradski i županijski, ali i državni proračun. Dugo godina Gospić je uživao posebne statuse koji su se dodjeljivali gradovima po različitim kriterijima i značili su izdašno povećanje njihova proračuna. To mu je pomoglo da financijski koliko-toliko normalno funkcionira. Tu vidimo kako je ova studija slučaja dobra metoda za objašnjavanje potencijala održivog razvoja Like i njezin geopolitički položaj iz razloga što se Ličko-senjska županija susrela s identičnim problemom glomaznosti i velike potrošnje resursa na zadovoljavanje tekućih potreba istih.

Osnovni gestrateški i geopolitički problem Gospića, a i Like je raspršenost stanovništva na ogromnom teritoriju koji se nalazi u sklopu jednog entiteta svake od razina teritorijalno-političke podjele. Tako i grad Gospić i Ličko-senjska županija plaćaju skupu cijenu zadržavanja položaja nositelja teritorijalno-političkih prava vlastitih entiteta. Razlog tomu je umjetno povećanje teritorija svakog od entiteta kako bi zadovoljio barem minimalne kriterije za postojanje kao posebni entitet i na taj način zadržao svoj geopolitički značaj. Isti razlog doveo je do nemogućnosti razvoja grada i županije na principima održivosti. Lako je uvidjeti kako je samo postojanje svakog od promatranih entiteta samo po sebi neodrživo, a neodrživost samih teritorijalno-političkih jedinica već sama po sebi dovodi u pitanje mogućnost razvoja temeljenog na principu održivosti. Tako vidimo da je geopolitički razlog postojanja tih jedinica doveo do njihove unutarnje i vanjske neodrživosti. Konstatirajući ovo

sve, autor nikako ne želi sugerirati ukidanje tih teritorijalno-političkih jedinica, to je pitanje koje treba podrobnije istražiti, ali zasigurno „s kore“ primjećuje da je potreban nekakav manji ili veći oblik njihove reorganizacije i preustroja.

Zaključak

U ovom radu dokazali smo kako je istraživačko pitanje kojim se bavimo iznimno važno za sadašnjost i budućnost Like. Dovođenje u suodnos (mikro)geopolitike i održivog razvoja pokazalo se kao dobar pokazatelj stvarnih problema s kojima se susreće Lika kao geografska regija, Ličko-senjska županija kao teritorijalno-politička jedinica te Grad Gospić kao županijsko i regionalno središte. Naime, podrobnom analizom faktora koje smo istraživali, pokazalo se kako je povijesni razvoj u velikoj mjeri determinirao sadašnjost i budućnost Like te mogućnost njezina razvoja u skladu s principima održivosti i geopolitičkog pozicioniranja na osnovu njezinih geopolitičkih potencijala. Za pretpostaviti je, što je ovim radom i potvrđeno, da je geopolitički položaj Like iznimno loš u odnosu na druge regije u RH, a mikro-geopolitički odnosi između naselja koja čine geografsku regiju Liku iznimno kompleksni i nepovoljni za jedinstvenost regije u postizanju potencijalnih geopolitičkih ciljeva temeljenih na održivom razvoju.

Lika ima neiskorištene potencijale održivog razvoja, a faktori poput mentaliteta, identiteta te geopolitičkih pretenzija svake od subregija onemogućuju njihovo iskorištavanje. Različiti pravci geopolitičkih utjecaja kroz povijest teritorijalno-politički su razjedinili jedinstvenu geografsku regiju Liku i onemogućili joj da s kontinuitetom djeluje kao jedinstveni geopolitički akter. Lika je imala i ima status periferije, a to je dovelo do nemogućnosti povećanja geopolitičke važnosti kao posljedica iste te geopolitičke i geostrateške važnosti regije. Tu je uviđen paradoks geopolitičkog položaja Like koji je u različitim povijesnim razdobljima omogućio formiranje teritorijalno-političkih jedinica regionalnog karaktera na njezinu teritoriju, ali istovremeno onemogućio iskorištavanje potencijala regije za geopolitičko repositioniranje kao i primjenu modela održivog razvoja.

Lika je bila i ostala „imovina“ centralne vlasti, a nerazvijene lokalne i regionalne političke strukture nikad se nisu uspjele izboriti za obnašanje stvarne vlasti na području Like. Kao posljedica toga Lika je, uz konstantnost geografskih međa, mijenjala svoje teritorijalno-političko ustrojstvo ovisno o geopolitičkim, geostrateškim, vojnostrateškim i geoekonomskim ciljevima središnje vlasti, a ona je zauzvrat garantirala postojanje teritorijalno-političkog entiteta na području Like. Tako je plaćana visoka cijena političkog aspekta geopolitičkih karakteristika Like. Teritorij, stanovništvo i moć (kao osnovni činitelji predmeta istraživanja geopolitike) u slučaju Like promotrili smo na više razina u više povijesnih razdoblja.

Pokazalo se da postoji kontinuitet u geografskom prostoru i moći. Lika je geografski jasno određena regija. Teritorijalno-politička organizacija ličke regije obilježena je diskontinuitetima, ali imala je kontinuitet geopolitičke nemoći. Iako je u nekim povijesnim razdobljima imala veliki geopolitički značaj, on nije doveo do povećanja njezine geopolitičke moći. Za stanovništvo Like također su karakteristični diskontinuiteti u demografskim kretanjima, mentalitetu i identitetu. Kao posljedica toga, teritorijalno-političke jedinice (lokalne i regionalne razine) na području Like bile su ovisne o pomoći središnje vlasti kako bi osigurale svoje postojanje. Dakle, primjetna je stalna borba po pitanju održavanja teritorijalno-političkog statusa tih entiteta. U uvjetima stalnih vanjskih potencijalnih prijetnji održivosti spomenutih entiteta i njihovog financijskog naprezanja zbog upravljanja velikim prostorom koji je ujedno i osnovni preduvjet njihova postojanja uopće, nema mjesta za primjenu razvojnog modela temeljenog na principima održivosti.

Grad Gospić, čijim smo se primjerom poslužili u studiji slučaja, „dijete“ je geopolitike. To je čisti primjer da geografski položaj i smještaj mogu od ničega (nevažno malo naselje), umjetno stvarajući percepciju moći slabljenjem drugih subregija instrumentom teritorijalno-političke organizacije prostora i davanjem umjetne geopolitičke moći tom novom entitetu, stvoriti nešto (grad koji će postati središte regije i sjedište županije). Međutim, kao takav neće moći primijeniti model razvoja svojstven za principe održivosti. Gospić je odabran za formalno sjedište i stožerni grad regije jer se smatralo da on, paralelno s povijesnim širenjem ličkog identiteta i osjećaja regionalne pripadnosti na okolne subregije, jedini može biti središte regije koje će potisnuti subregionalnosti i učiniti Liku jedinstvenom regijom u svakom smislu, osim geografskom u kojem je već jedinstvena.

Dakle, povijesni razvoj Like doveo je do nemogućnosti razvoja regije temeljenog na principima održivosti i povećanja njezine geopolitičke moći i značaja. Što se tiče odnosa (mikro)geopolitike Like i potencijala njezina održivog razvoja, možemo zaključiti kako je geopolitika bila osnovni kriterij definiranja i organiziranja regije u političkom kontekstu, ali je kao posljedicu toga onemogućila održivi razvoj regije. Utjecaj (potencijala) održivog razvoja Like na njezin geopolitički položaj ne možemo odrediti jer nije došlo do praktične primjene održivog razvoja u tolikoj mjeri koja bi bila značajna za utvrđivanje utjecaja na geopolitičke karakteristike regije.

Literatura

- Banovac, B., Blažević, R., Boneta, Ž. (2014) *Modernizacija (i/ili europeizacija) hrvatske periferije – primjeri Istre, Like i Gorskog Kotara*, Revija za sociologiju. Vol. 35, No. 3-4, str. 113-141
- Barić, I. (2017) *Geopolitika mora: cruise industrija i načelo ne-teritorijalnosti*, Mali Levijatan. Vol.4 No.1, str. 5-28
- Bogović, M. (2017) *Srpsko pravoslavlje i svetosavlje u Hrvatskoj u prošlosti i sadašnjosti*. Zagreb: Duh vremena
- Bušljeta-Tonković, A. (2015) *Održivi razvoj Središnje Like: Prinosi analizi ljudskog i socijalnog kapitala*. Zagreb: Institut društvenih znanosti Ivo Pilar/DAG
- Bušljeta-Tonković, A., Holjevac, Ž., Brlić, I., Šimunić, N. (2017) *Koga (p)održava održivi razvoj? Prinosi promišljanju održivosti ruralnih područja u Hrvatskoj*. Zagreb: Institut društvenih znanosti Ivo Pilar
- Čukman, I. (2018) *Demografski razvoj i projekcije budućeg kretanja stanovništva Grada Gospića*. Repozitorij PMF-a, 1-60
- Državni zavod za statistiku (2018) *Popis stanovništva u RH 2011.*, dostupno na: www.dzs.hr, pristupljeno 20.08.2018.
- Landman, T. (2008) *Teorije i metode komparativne politike*. Zagreb: Politička misao, FPZG
- Magaš, D. (2016) *Lički i sjevernodalmatinski prostor u kontekstu suvremenene regionalizacije Hrvatske*, Geoadria. Vol. 21 No.1, str. 59-112
- Marsh, D., Stoker, G. (2005) *Teorije i metode političke znanosti*. Zagreb: Politička misao, FPZG
- Mataija, I. (2014) *Gospićka hodonimija*. Folia onomastica Croatica, Vol. No.23, str. 143-158
- Holjevac, Ž. (ur.) (2009) *Identitet Like – korijeni i razvitak, knjiga 1*. Zagreb: Institut društvenih znanosti Ivo Pilar
- Holjevac, Ž. (ur.) (2009) *Identitet Like – korijeni i razvitak, knjiga 2*. Zagreb: Institut društvenih znanosti Ivo Pilar

- Pejnović, D. (1993) *Utjecaj prometnog sustava na socijalnogospodarski razvoj i organizaciju ličke regije*, Hrvatski geografski glasnik. Vol.55 No.1, str. 157-180
- Patsch, K. (1990) *Lika u rimsko doba*. Gospić: Biblioteka Ličke župe
- Pavić, R. (2012) *Geografija gorske Hrvatske: prilozi analizi socijalno-geografske strukture Gorskoga Kotara i Ogulinsko-plašćanske submontane udoline*. Zagreb: Biblioteka Zavičaj
- Zorko, M. (2012) *Teritorijalnost i deteritorijalizacija u sklopu suvremene sigurnosti, Političke analize*. Vol.3 No.12, str. 17-21

Sažetak

Ovaj rad problematizira odnos održivog razvoja i geopolitike Like. Razmatraju se različiti faktori koji utječu na potencijal održivosti Like i, na osnovu njih, njezino geopolitičko pozicioniranje ili repozicioniranje. Promišlja se o utjecaju povijesnog razvoja Like na potencijale održivosti i njezine geopolitike danas. Metodama intervjuja, analizom primarnih i sekundarnih izvora te studijom slučaja dokazalo se kako povijesni razvoj Like deterministički utječe na njezinu sadašnjost i budućnost potencijalno temeljenu na principima održivog razvoja i geopolitičkog repozicioniranja. Problematizira se i pitanje ličkog identiteta i mikro-geopolitičkih odnosa jedinica lokalne samouprave kao geopolitičkih aktera na području Like, kako bi se odgovorilo na pitanje- je li Lika imaginarna regija. Zaključuje se kako je po svemu, osim po geografskim međama, moguće tvrditi kako se radi o imaginarnoj regiji, točnije konstrukt koji je teško jednoznačno definirati, a koji je posljedica povijesnog razvoja same regije. Studijom slučaja dolazi se do zaključka da je Gospić nametnut kao središte regije, ali kroz povijest nije uspio opravdati dodijeljenju mu ulogu predvodnika razvoja regije i aktera kojem je dodijeljena zadaća ujedinjavanja Like na temelju zajedničkog identiteta. Također se pokazalo da je geopolitička važnost Like kroz različita povijesna razdoblja utjecala na nemogućnost primjene modela razvoja temeljenog na principima održivosti.

Abstract

This paper questions the relationship between sustainable development and geopolitics of Lika. Different factors affecting the potential of Lika's sustainability and, according to them, its geopolitical positioning or repositioning are considered. It is about the influence of the historical development of Lika on the potentials of sustainability and its geopolitics today. Methods of interviews, primary and secondary sources analysis and case studies have shown that historical development has deterministic influence on its present and future potentially based on the principles of sustainable development and geopolitical repositioning. The issue of Lika's identity and micro-geopolitical relations of local self-government units as geopolitical actors in the area of Lika is also being discussed in order to answer the question of whether Lika is an imaginary region. It is concluded that, by all means, except geographically speaking, it is possible to claim that it is an imaginary region, more precisely a construct that is difficult to define uniquely and which is the consequence of the historical development of the region itself. The case study concludes that Gospić was imposed as the center of the region, but in history it has failed to justify its assigned role as leader of the region's development and the actors assigned to the task of unification of Lika on the basis of common identity. It has also been shown that the geopolitical importance of Lika through different historical periods influenced the inability to apply a model of development based on sustainability principles.